

SURİYE İÇ SAVAŞI VE TÜRKİYE’NİN DEĞİŞEN GÜVENLİK GÜNDEMİ

ANKASAM

ANKARA KRİZ VE SİYASET
ARAŞTIRMALARI MERKEZİ

COPYRIGHT © 2017

Bu yayının tüm hakları Ankara Kriz ve Siyaset Araştırmaları Merkezi'ne (ANKASAM) aittir. 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca kaynak gösterilerek yapılacak makul alıntılar dışında ANKASAM'ın izni olmaksızın yayının tümünün veya bir kısmının elektronik veya mekanik (fotokopi, kayıt ve bilgi depolama, vd.) yollarla basımı, yayını, çoğaltılması veya dağıtımı yapılamaz. Bu çalışmada yer alan görüş ve değerlendirmeler yazarına ait olup, kurumsal olarak ANKASAM'ın resmi görüşünü yansıtmaz.

Yayın No: 4

Rapor No: 2

Birinci Baskı - 2017

Tasarım: Abdul Rahim QAYYUMİ, Sami BURGAZ

ANKASAM | ANKARA KRİZ VE SİYASET
ARAŞTIRMALARI MERKEZİ

Ehlibeyt Mah. Tekstilciler Cad. Sümer İş Merkezi

15/17 Balgat Çankaya – Ankara/Türkiye

Tel: +90 312 474 00 46

Faks: +90 312 474 00 45

E-posta: info@ankasam.org

SURİYE İÇ SAVAŞI VE TÜRKİYE’NİN DEĞİŞEN GÜVENLİK GÜNDEMİ

Yrd. Doç. Dr. Emre OZAN

Rapor No: 2
Mayıs 2017

İÇİNDEKİLER

TAKDİM | 7

ÖZET | 9

1. GİRİŞ | 13

2. BÖLGESEL GÜÇ OLARAK TÜRKİYE | 15

3. ARAP BAHARI SONRASINDA TÜRKİYE’NİN BÖLGESEL ROLÜ | 19

4. SURİYE’DE MUHALİF KALKIŞMA VE TÜRKİYE | 23

5. SURİYE BAĞLAMINDA ARTAN RİSK VE TEHDİTLER | 25

5.1. Sınır Güvenliği | 26

5.2. Mülteci Krizi | 26

5.3. Ekonomik Zorluklar | 27

5.4. Terör Sorunu | 27

5.5. İç Güvenliğin Artan Önemi | 28

6. TÜRKİYE’NİN SURİYE’DE YALNIZLAŞMASI | 31

7. SURİYE İÇ SAVAŞI’NDA DEĞİŞEN DENGELER | 35

8. SURİYE POLİTİKASINDA DEĞİŞİM VE ULUSAL GÜVENLİKTE YENİ ARAYIŞLAR | 39

9. TÜRKİYE’NİN YENİ GÜVENLİK KONSEPTİ | 43

9.1. Dostlarını Artıran Düşmanlarını Azaltan Dış Politika | 43

9.2. Dış Politikada Çok Tarafılık | 45

9.3. Teröre Karşı Aktif Savunma | 47

9.4. Sınır Ötesi Güvenlik | 47

9.5. Suriye Meselesinin Aciliyeti	49
10. TÜRKİYE'Yİ BEKLEYEN BELİRSİZLİKLER, RİSKLER VE TEHDİTLER	51
10.1. Suriye İç Savaşı'nın Akıbeti	51
10.2. Rakka Operasyonu	52
10.3. Irak'ın Artan Önemi	53
10.4. Rusya ile İlişkiler	54
10.5. ABD ve Ortadoğu Güç Dengeleri	54
11. ÖNERİLER: ORTADOĞU'NUN GELECEĞİ VE TÜRKİYE	57
12. SONUÇ	61
KAYNAKÇA	63

TAKDİM

2011 yılında patlak veren Arap Baharı bölgenin jeopolitik denkleminde ve güvenlik paradigmalarında önemli bir sarsılma meydana getirmiş ve bu kapsamda önemli jeostratejik konuma sahip Suriye, küresel güç mücadelesinin düğümlendiği ve Ortadoğu'ya terör ve istikrarsızlık ihraç eden başarısız bir devlet haline gelmiştir. Türkiye, en uzun sınırı paylaştığı komşusu Suriye'de yaşanan gelişmeleri en başından beri dikkatle izlemiş, sorunun çözümü için Esad rejimi ile görüşmeler gerçekleştirmiş ve çatışma çözümü için uluslararası düzeyde birçok diplomatik girişimlerde bulunmuştur. Türkiye, 2000'li yıllarda ortaya koyduğu yeni dış politika ilkeleri kapsamında kendini bölgesel ve uluslararası düzeyde yeniden konumlandırmaya ve eklemelendiği jeopolitik eksenden bağımsız politikalar geliştirmeye başlamıştır. Bu doğrultuda Türkiye bir taraftan etkin dış politik argümanlar üretirken diğer taraftan bölge jeopolitiğinde ve yakın çevre güvenlik mihverinde kuşatılmış ve böylelikle yalnızlaşmaya başlamıştır. Bu kapsamda Suriye, Türkiye'nin dış politika ve güvenlik konseptinde köklü değişikliklere yol açacak önemli bir kriz, dinamizm ve test alanı olmuştur. Türkiye'nin değişen güvenlik gündemini ve süreç içerisinde geliştirdiği yeni güvenlik konseptini incelemek, ülkenin ulusal güvenliğine yönelen ve bundan sonra yönelecek muhtemel risk ve tehditlerin farkına varılması açısından hayati önem arz etmektedir. Bu noktada Türkiye'nin güvenlik konseptine önemli bir dinamizm getiren ve büyük oranda dönüşmesine yol açan Suriye İç Savaşı'nı yine bu doğrultuda incelemek kaçınılmaz bir hal almıştır.

“Suriye İç Savaşı ve Türkiye'nin Değişen Güvenlik Gündemi” adlı bu çalışmamızda, bölgesel güç olarak Türkiye ve onun Arap Baharı'nda

üstlendiği rol, Türkiye'nin yakın dönem dış politikasında karşılaştığı zorluklar, Türkiye'nin yalnızlaşmaya giden süreci, Suriye'de değişen dengelerle birlikte Türkiye'nin yeni ulusal güvenlik konsepti arayışları Türkiye'yi bekleyen belirsizlikler, risk ve tehditler ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Türkiye'nin yakın dönem güvenlik paradigmasını etkili bir şekilde analiz etmesi ve bundan sonra karşılaşacak risk ve tehditleri çözüm önerileriyle birlikte açıklaması, çalışmanın önemini artırmaktadır. Çalışma, uluslararası terörizmin ve küresel güvenlik tehditlerinin zirve yaptığı bir dönemde Türkiye'nin etkin güvenlik politikaları üretebilmesi adına Suriye İç Savaşı'nın ve Türkiye'nin değişen güvenlik gündeminin başarılı bir şekilde okumasını yapmıştır. Çalışma Ortadoğu'ya ilgi duyan tüm meraklı okurların keyifle okuyacağı bir başucu kaynağı olacaktır.

ANKASAM tarafından yapılan bu çalışmanın literatüre önemli katkıda bulunacağı konusunda en ufak bir şüphemiz bulunmamaktadır.

ANKASAM önümüzdeki süreçte farklı alan ve disiplinlerdeki raporlarıyla fark yaratmaya devam edecektir.

Prof. Dr. Mehmet Seyfettin EROL
ANKASAM Başkanı

ÖZET

Türk dış politikasında 2000’li yıllar artan bir aktivizmle tanımlanmaktadır. Bu dönemde Türkiye hem iç politikasında hem dış siyasal ortamda eskiye nazaran daha istikrarlı bir güvenlik ortamına sahip olmuştur. Ekonomi alanındaki gelişmeler ve iç siyasetteki yapısal dönüşüm Türkiye’nin dış politika aktivizmini olumlu etkileyen gelişmelerdendir. Türkiye yakın coğrafyasını tehditler ve güvensizliklerle değil fırsatlarla tanımlamaya başlamıştır. Bölgesel güç rolünü ön plana çıkarmış ve bunu merkez ülke kavramı ile ifade etmiştir. Türkiye’nin küresel konumu da bu eksenle yeniden tanımlanmak istenmiştir. Türkiye’nin artan aktivizmi açısından Arap Baharı ve sonrasında Ortadoğu’da yaşanan gelişmeler önemli bir sınav haline gelmiştir.

Türkiye Arap Baharı’nda halkın taleplerine kulak vermiş ve Ortadoğu’da siyasal değişimi desteklemiştir. Bölgesel rolünün bir gereği olarak Türkiye Ortadoğu’daki dönüşümün etkin aktörlerinden biri olmak istemiştir. Ancak siyasal değişim her ülkede aynı doğrultuda gerçekleşmemiştir. Libya’da çöken siyasal yapı, Suriye’deki iç savaş, Mısır’daki darbe bu dönüşümün uzun vadeye yayılacağını ve her zaman doğru hedefe yönelmeyeceğini göstermiştir. Dolayısıyla Türkiye’nin sınavı zorlaşmıştır.

Suriye Krizi, Türkiye için özel bir öneme sahip olmuştur. Bu ülkeyle sahip olunan tarihsel bağlar, bu tarihe kadar kurulmuş olan yakın ilişkiler ve Türkiye’nin oynamaya çalıştığı bölgesel rol konuya özel bir önem verilmesini gerektirmiştir. Türkiye Esad rejimini reform konusunda ikna etmeye çalışmış ancak bu çabasından sonuç alamayınca Esad karşıtı bir pozisyon almıştır. Esad rejiminin iktidardan uzaklaştırılması Türkiye’nin Suriye’deki önceliklerinden

biri haline gelmiştir. Ancak Suriye'deki muhalif kalkışma bir iç savaşa dönüşmüş ve rejim değişikliğinin uzun ve zorlu bir süreç olacağı anlaşılmıştır. Bu durum Suriye kaynaklı risk ve tehditlerin artmasına yol açmıştır.

Suriye'deki çatışma ortamı etkilerini hızla tüm bölgeye yaymıştır. Bu etkileri en çok hisseden ülkelerin başında Türkiye vardır. Öncelikle sınır güvenliği alanında büyük sorunlar yaşanmıştır. Uzun sınırlarda tam denetimin sağlanması kolay olmamıştır. Diğer yandan iç savaş ortamından kaçan insanların büyük kısmı Türkiye'ye sığınmış, izlenen “açık kapı politikası” nedeniyle çok Sayı:da mülteci Türkiye'de uzun süreli misafir olmuştur. Suriye İç Savaşı'nın Türkiye'nin dış ticaretine ve ekonomisine de olumsuz etkileri olmuştur. Ancak Suriye'den kaynaklanan en önemli güvenlik sorunu terörizmdir. DAESH terör örgütünün ortaya çıkışı ve Türkiye'ye yönelik saldırılarını artırması, Suriye'deki kaos ortamında kendisine zemin açmaya çalışan PKK terör örgütü ve onunla bağlantılı örgütlerin terör faaliyetleri, Türkiye'nin ulusal güvenliğinde büyük sorunlar yaratmıştır.

Güvenlik alanında sorunlar artarken Türkiye ile benzer bir çizgide Suriye politikası izleyen Batılı ülkeler tutumlarını değiştirmeye başlamışlardır. Muhalif gruplar arasında radikal örgütlerin ve terör yapılanmalarının ortaya çıkması ve nihayet DAESH'in güçlenmesi Batılı ülkeler için Suriye'de rejim değişikliğini ikinci plana itmiştir. Diğer yandan Mısır'daki darbe, Türkiye-AB ilişkilerindeki gerginlikler ve Türkiye-ABD arasında yaşanan diğer sorunlar Türkiye'nin Suriye'de yalnızlaşmasına yol açmıştır.

Türkiye Suriye politikasında giderek yalnızlaşırken Suriye İç Savaşı'nda da dengeler değişmeye başlamıştır. 2015 yılında iki gelişme dengeleri değiştirmiştir. Birincisi; İran'ın uluslararası toplumla imzaladığı Nükleer Antlaşma Esad rejiminin yanında savaşan milis grupların daha fazla desteklenmesine imkân vermiştir. İkincisi; Rusya, İran'ın da teşvikiyle Eylül 2015'te Suriye İç Savaşı'na dâhil olmuştur. Böylece Esad rejimi ile muhalifler arasındaki denge rejim lehine değişmeye başlamıştır.

Türkiye'yi Suriye politikasında değişime zorlayan gelişme ise Rusya ile yaşanan kriz olmuştur. Rus uçağının düşürülmesi sonrasında Türkiye aynı anda iki büyük güçle çatışma durumunda kalmıştır. ABD ile ilişkiler son derece olumsuz seyrederken bir de Rusya ile kriz yaşanması Türkiye'nin hareket yeteneğini sınırlamıştır. Üstelik bu süreçte Rusya, Esad rejimini tahkim etmekte ve muhalifler zemin kaybetmektedir. Türkiye ise aynı anda hem DAESH hem PKK hem de FETÖ ile mücadele etmek durumundadır. Bu zorlu güvenlik gündemi ile karşı karşıyayken ve Suriye'de izlenen politikanın aleyhine gelişmeler yaşanırken Türkiye'nin hem ABD hem Rusya ile çatışma halinde olması Türkiye'yi Suriye politikasında değişime zorlamıştır. 2016 yılında Türkiye önce Rusya ile krizi aşarak Suriye'de kendi güvenliği aleyhine olabilecek gelişmeleri önlemek için harekete geçmiştir. İki ülke arasındaki bu yaklaşma Suriye politikasındaki değişimi de beraberinde getirmiştir. Türkiye, Suriye'deki ilkelerinden vazgeçmemiş ancak rejim

değişikliği gibi büyük hedeflerden önce acil güvenlik ihtiyaçlarına odaklanan bir strateji benimsenmiştir. Dış politikada bu önemli değişikliklerin yaşandığı sıralarda FETÖ'nün darbe girişimi Türkiye'yi güvenlik politikasında çok daha kapsamlı ve hızlı bir dönüşüm gerçekleştirmeye itmiştir.

Türkiye'nin yeni güvenlik konsepti dış politika alanında çok taraflılık ilkesine dayanmaktadır. Türkiye hem bölgesel hem de küresel anlamda ilişkilerini iyileştirmeyi hedefleyen ve sorunlar yaşadığı ölkelerle bu sorunları çözmeye çalışan bir yaklaşım geliştirmiştir. Bu yaklaşım aynı zamanda güvenlik alanında tek bir güce dayanmadan hareket etmeyi, ittifak ilişkilerini çeşitlendirmeyi gerektirmektedir. Batı ittifakı ile kurumsal ilişkiler korunurken Batı dışı ölkelerle de işbirliğinin güçlendirilmesi amaçlanmaktadır. İ güvenlik bağlamında ise teröre karşı mücadelede daha aktif bir yaklaşım ve sınır ötesinde başlayan önleyici bir strateji öngörülmektedir. Bu anlamda Fırat Kalkanı Operasyonu önemli bir örnektir. Sınır güvenliğinin sağlanması, Suriye'de mevzilenen terör örgütleriyle mücadele edilmesi, Suriye bağlamında Türkiye'nin güvenliğini tehlikeye atacak gelişmelerin önlenmesi bakımından bu operasyon önemli kazanımlar getirmiştir.

Türkiye güvenlik politikasındaki değişimle Suriye'den kaynaklanan riskleri azaltmayı hedeflemiş ve başarılı da olmuştur. Ancak halen devam eden risk ve tehditler bulunmaktadır. Öncelikle Rusya'yla ilişkiler düzelmiş olmakla birlikte birtakım anlaşmazlıklar varlığını sürdürmektedir. Güvenlik alanında sadece Batı ittifakına dayanmak kadar sadece Rusya ile birlikte hareket etmek de riskleri beraberinde getirmektedir. Türkiye'nin Rusya'yla olduğu gibi ABD'yle de ilişkilerini iyileştirmesi Suriye'deki etnikliğini artıracaktır. Diğer yandan DAES'e karşı uluslararası toplumun yürüttüğü mücadele büyük önem taşımaktadır. Bu mücadele ilerleyen yıllarda Suriye ve Irak'ın nasıl şekilleneceğini de etkileyecektir. PKK ile organik bağları bulunan PYD/YPG gibi terör örgütlerine bu süreçte rol verilmiş olması Türkiye açısından olumsuz senaryolara yol açabilecektir. Ortadoğu'da kurulacak yeni dengeler de bir diğer risk kaynağıdır. Bölgesel güç dengelerinde İran-Suudi Arabistan rekabeti öne çıkmaktadır. Filistin sorunu, Rusya'nın bölgedeki yeni rolü, Arap Baharı sonrasında çeşitli istikrarsızlıklarla ve sorunlarla karşılaşan ölkelerin geleceği ve nihayet Irak ve Suriye'nin çatışma sonrası nasıl bir görünüme sahip olacağı konusu diğer önemli meselelerdir. Türkiye'nin bütün bu sorunlara hazırlıklı olması, riskler ve tehditler karşısında önlemlerini alması gerekmektedir. Son olarak Türkiye'nin i güvenliğinde yaşadığı sorunlar en önemli risk ve tehdit kaynaklarından biri olarak varlığını sürdürmektedir. Türkiye bu sorunlara da kapsamlı bir strateji ile çözüm bulmak durumundadır.

1. GİRİŞ

Türkiye'nin güvenlik paradigmasında köklü bir dönüşüm yaşanmaktadır. Bu dönüşüm büyük ölçüde güvenlik ortamındaki olumsuz gelişmelere verilen bir tepki niteliğindedir. Karşılaşılan güvensizliklerin ilk işaretleri Arap Baharı'nın ortaya çıktığı 2010 yılının son aylarına dek gözlemlenebilir. Bu tarihten itibaren Ortadoğu'nun stratejik mimarisinin sarsılması, muhalif kalkışmaların Suriye'de bir iç savaşa dönüşmesi, Türkiye'nin sınır güvenliğinin tehlikeye düşmesi, Suriye'deki ortamdan beslenen terör örgütlerinin Türkiye'yi tehdit etmeye başlaması vb. gelişmeler yaşanan güvenlik sorunlarının sadece bazılarıdır.

Güvenlik alanındaki değişim Türkiye'nin güvenlik politikasını gözden geçirmesini zorunlu kılmıştır. 2016'nın daha ilk aylarında Türkiye hem dış politikasındaki tıkanmayı hem de iç politikasındaki kırılğanlıkları dikkate alarak köklü bir strateji değişikliğine gitmek istemiştir. Ancak Fethullahçı Terör Örgütü'nün (FETÖ) devlet kurumlarını ele geçirme çabası ve 15 Temmuz'da darbe yoluyla demokratik yönetime son verme girişimi güvenlik sorunlarına daha hızlı ve net yanıtlar vermeyi gerektirmiştir. Bu tarihten itibaren Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ve hükümet yetkilileri yeni güvenlik konsepti fikrini güçlü biçimde dillendirmeye başlamışlardır. Yeni konseptin tam olarak neleri içerdiği, tehditler arasında nasıl bir öncelik sıralaması oluşturulduğu, bu tehditlerle mücadelede hangi yöntemlerin kullanılacağı gibi soruların yanıtları henüz netlik kazanmamış olsa da atılan bazı adımlar önemli ipuçları sunmaktadır. Bu noktada Türkiye'nin karşılaştığı güvenlik sorunlarını tespit etmek ve bu sorunlara karşı şu ana dek geliştirilen yaklaşımları inceleyerek yeni güvenlik konseptinin içeriğine dair tahminlerde bulunmak mümkündür. Bu çalışmanın amacı tam olarak budur.

Çalışmada öncelikle bir durum tespiti yapılmak istenmektedir. Türkiye'nin güvenlik ortamındaki değişimi nasıl anlamlandırmak gerektiği noktasında tarihsel bir değerlendirme yapılacaktır. Türkiye'nin yükselen bir bölgesel güçten dört yanı tehditlerle çevrelenmiş ve hareket yeteneği kısıtlanmış bir aktöre nasıl dönüştüğü sorusuna yanıt aranmaktadır. Daha sonra Türkiye'nin güvenlik politikasında böylesine köklü bir değişime gitmesini zorunlu hale getiren ve büyük ölçüde Suriye İç Savaşı ile bağlantılı olan tehditler ele alınmaktadır. Ardından son dönemde Türkiye'nin attığı adımlara bakılarak yeni güvenlik konseptinin içeriği hakkında bir değerlendirme yapılacaktır. Nihayet Türkiye'nin ilerleyen dönemde karşılaşılabileceği olası belirsizlikler, riskler ve tehditler üzerinde durulacaktır.

2. BÖLGESEL GÜÇ OLARAK TÜRKİYE

2000’li yıllar Türkiye’nin dış politika etkinliğini artırdığı ve güvenlik alanında iyileşme yaşadığı bir dönem olmuştur. Olumlu yöndeki bu değişimin ilk aşamasında iki gelişme belirleyicidir. Bunlardan ilki, 1999 yılında AB (Avrupa Birliği)’ye aday ülke statüsü kazanılmasıdır. Böylece Türkiye dış politika hedefinde önemli bir ilerleme sağlamış ve aynı zamanda iç politikada köklü demokratik reformlar gerçekleştirmiştir. İkinci gelişme, 1999 yılında Abdullah Öcalan’ın yakalanması ve ardından terör sorununun bir süreliğine de olsa hafiflemesidir. Bu süreçte PKK’ya ağır bir darbe vurulmuş, daha istikrarlı bir siyasal ortam yaratılmış ve AB ile bütünleşmenin etkisiyle demokratik reformlara hız verilerek terör sorununu siyaseten çözme arayışı güçlenmiştir. İç siyasetinde ve dış ilişkilerinde yaşanan bu köklü değişim Türkiye’yi kısa sürede yükselen bir bölgesel güç ve küresel aktör haline getirecektir.

Türkiye’nin dış politika ve güvenlik bağlamında yaşadığı dönüşümün en belirgin şekilde gözlemlendiği alan komşuluk ilişkileridir. AB üyelik süreci Yunanistan’la ilişkilerin düzelmesine imkân vermiş ve Kıbrıs sorununda önemli adımların atılmasını beraberinde getirmiştir.¹ Teröre vurulan darbeye komşu ülkelerin PKK’ya desteklerini büyük ölçüde kesmelerini sağlamıştır. Böylece başta Suriye’yle olmak üzere tüm komşuluk ilişkilerinde işbirliği

¹ Mustafa Aydın-Sinem A. Açıkmeşe, “Europeanization through EU Conditionality: Understanding the New Era in Turkish Foreign Policy”, *Journal of Southern Europe and the Balkans*, Cilt: 9, Sayı: 3, 2007, s. 263-274.

mekanizmaları güçlenmeye başlamıştır.²

1999 yılında Yunanistan ve Suriye ile ilişkilerini iyileştirmeye başlayan Türkiye ilerleyen yıllarda kapsamlı bir komşuluk politikası geliştirmiştir. Sürekli sorunlar, gerilimler ve hatta çatışmalar yaşanan komşu ülkelerle ilişkiler AK Parti döneminde “komşularla sıfır sorun” şeklinde yeniden tanımlanmıştır.³ Bu politikanın en başarılı olduğu ülkeler Yunanistan ve Suriye olmuştur. Ancak yeni yaklaşım iki ülke ile sınırlı kalmamıştır. Her ne kadar istenen sonuca ulaşılmasa da Ermenistan’la başlatılan “Futbol Diplomasisi” önemli örneklerden biridir.⁴ 2003 Irak Savaşı sonrasında hem merkezi Bağdat yönetimi ile hem de Irak Kürt Bölgesel Yönetimi (IKBY) ile ilişkilerin iyileştirilmesi bir diğer örnektir. Sadece ortak sınırın bulunduğu ülkelerle değil yakın çevrede bulunan komşu coğrafyalarla da ilişkiler geliştirilmiştir. Komşularla sıfır sorun politikası, Türkiye’nin yakın çevresini tehditlerle değil fırsatlarla tanımlamasına imkân vermiş, dış politikada paradigma değişikliği yaratmış ve Türkiye’nin bölgesel etkinliğini artırmıştır.

Türkiye’nin komşuluk politikasındaki değişim, genel anlamda bölgesel ilişkilerinde de olumlu bir etki yaratmıştır. Türkiye komşularıyla ilişkilerinde değer üreten bir devlet haline geldikçe bölge barışına, istikrarına ve düzenine katkı yapabilecek bir aktör olarak öne çıkmıştır.⁵ Türkiye’nin bu şekilde önem kazanması hem bölgesel hem de küresel aktörler nazarında gerçekleşmiştir. Başlıca etkinlik alanı ise Ortadoğu olmuştur.⁶ Türkiye Ortadoğu coğrafyasında tüm hükümetler ve hükümet-dışı aktörler ile diyalog kurabilen, AB ile bütünleşme süreci içerisinde olan, ABD ile stratejik bir ortaklık yürüten, Batıyla kurumsal ilişkilerine rağmen kendi değerlerinden uzaklaşmamış, demokratik reformların hızla sürdürüldüğü bir ülke imajına sahip olmuştur. Artan etkinliğiyle Türkiye çeşitli ülkeler arasında arabuluculuk rolü üstlendiği gibi bölge kaynaklı uluslararası sorunların çözümünde de rol oynamaya başlamıştır.

Bölgesel yükselişine ek olarak Türkiye küresel bir aktör haline gelmek için çaba harcamıştır. Kendisini merkez ülke olarak tanımlayan Türkiye bölgesel misyonu üzerinden küresel rolünü yeniden inşa etmek istemiştir.⁷ Bu yaklaşıma göre Türkiye bölgesinde ne kadar etkin bir merkez haline

2 Gencer Özcan, “Turkey's Changing Neighbourhood Policy”, *Turkish Yearbook of International Relations*, Cilt: 35, 2004, s. 1-15.

3 Ahmet Davutoğlu, “Turkey's zero-problems foreign policy”, *Foreign Policy*, 20 Mayıs 2010, <http://foreignpolicy.com/2010/05/20/turkeys-zero-problems-foreign-policy/>, (Erişim Tarihi: 12 Ocak 2017).

4 Michael Gunter-Dirk Rochtus, “Special Report: The Turkish-Armenian Rapprochement”, *Middle East Critique*, Cilt: 19, Sayı: 2, 2010, s. 157-172.

5 Mehmet Seyfettin Erol, “11 Eylül Sonrası Türk Dış Politikasında Vizyon Arayışları ve Dört Tarz-ı Siyaset”, *Gazi Akademik Bakış*, Cilt: 1, Sayı: 1, 2007, s. 33-55.

6 Tarık Oğuzlu, “Middle Easternization of Turkey's Foreign Policy: Does Turkey Dissociate from the West?”, *Turkish Studies*, Cilt: 9, Sayı: 1, 2008, s. 16.

7 Ahmet Davutoğlu, *Teoriden Pratiğe Türk Dış Politikası Üzerine Konuşmalar*, Küre Yayınları, İstanbul 2011, s. 83.

gelirse küresel güçlerle ilişkilerinde o kadar fazla koza sahip olacaktır. Türkiye'nin merkez ülke haline gelebilmesi, oyun kurucu bir aktör olmasını gerektirmektedir. Bu amaçla Türkiye yakın coğrafyasında ve özellikle Ortadoğu'da ilişki yapılarının değişmesi için gayret göstermiştir. Devletler arası ilişkilerin güvenlik ikilemi temelinde tanımlandığı ve dünya politikasının en güç sorunlarını barındıran Ortadoğu coğrafyasında yeni bir yaklaşım temsil edilmek istenmiştir. Bu yaklaşıma göre devletler arasında kurulacak işbirliği ve karşılıklı bağımlılık bir anlayış birliği yaratacak ve bir devletin yükselişinin diğerinin düşüşü anlamına gelmediği, sıfır toplamı olmayan bir ilişki modeli oluşturulacaktır.

Bu hedeflere ulaşmak için izlenen strateji, Ortadoğu'daki kronik sorunların çözülmesi yönünde çaba göstermek ve arabuluculuk girişimlerinde bulunmaktadır. 2004 sonrasında İsrail ve Suriye arasındaki görüşmelerde oynanan rol, İran'ın uluslararası toplumla yaşadığı nükleer krizi aşmak için 2008 yılından itibaren yapılan girişimler, Irak'taki birtakım yerel aktörler arasında yürütülen diyalog çabaları bunlardan bazılarıdır. Bunlara ek olarak Bosna-Hersek, Hırvatistan ve Sırbistan arasındaki üçlü dayanışma toplantılarına sunulan katkı ve Türkiye, Afganistan ve Pakistan arasındaki üçlü zirveler Türkiye'nin yeni dış politika misyonu açısından önem taşımaktadır.

Türkiye komşuluk ilişkilerindeki normalleşmeyi ve bölgesel politikalarındaki yükselişi bir adım daha ileri taşımak istemiştir. Kendi devlet-toplum modelini Ortadoğu halkları için ilham verici ve cezbedici bir model olarak tanımlamaya başlamıştır. Bu modelin bölge güvenliğine yapacağı katkı öne çıkarılmıştır. Bu çaba Türkiye'nin Batıyla ilişkilerine de yeni bir yön vermiştir. Türkiye'nin yükselişi sadece bölge ülkeleri tarafından değil Batılı ülkeler tarafından da takdir edilmiş, Türkiye model ortak haline gelmiştir. 2009 yılında ABD Başkanlığı koltuğuna oturan Barack Obama'nın ilk ziyaret ettiği ülkelerden biri olan Türkiye model ortak olarak tanımlanmıştır.⁸ Türkiye'nin Ortadoğu'daki rolünün güçlenmesi küresel aktörlük imajını da güçlendirmiş, Batıyla ilişkilere olumlu bir katkıda bulunmuştur.

Türkiye'nin model ülke olması sadece yükselen bir bölgesel güç olmasından ya da demokratik bir Müslüman ülke olmasından kaynaklanmamıştır. Muhafazakâr gelenekten gelen AK Parti'nin siyasi başarısı ve demokratik süreçlerle uyumu Ortadoğu'daki İslamcı hareketler açısından da önemli bir deneyim olarak değerlendirilmiştir. Arap Baharı'nın ilk safhasında genel olarak Türk demokrasisinin ve özelde AK Parti'nin model olma durumu daha da pekişmiştir. Türkiye'nin Ortadoğu'da halkın demokratik taleplerine kulak vermesi ve demokratik dönüşümü desteklemesi ise model ülke imajını güçlendirmiştir. Ancak devam eden süreçte Arap Baharının Ortadoğu'da gerçek bir demokratik dönüşüme yol açmadığı

8 "Türkiye ile Model Ortaklık Önerisi", *Hürriyet*, 6 Nisan 2009.

görülmüştür. Demokratikleşme bir yana Suriye'deki kalkışmanın iç savaşa dönüşmesi Ortadoğu'yu sonu gelmez bir çatışma alanı haline çevirmiştir. Bu gelişmenin Türkiye'nin bölgesel rolü, dış politikası ve ulusal güvenliği üzerinde çok önemli etkileri olacaktır.

3. ARAP BAHARI SONRASINDA TÜRKİYE’NİN BÖLGESEL ROLÜ

2010 yılının son aylarında başlayan Arap Baharı Tunus’ta Bin Ali, Mısır’da Mübarek ve Libya’da Kaddafi rejimlerinin devrilmesiyle sonuçlanmıştır. Güçlü otoriter rejimlerin sona ermesi Ortadoğu coğrafyasında demokratik dönüşüm açısından olumlu bir hava yaratmıştır. Bu dönüşümün büyük ölçüde iç dinamiklerden kaynaklanması ve tabandan yükselen bir hareket olması dikkat çeken bir diğer husustur.⁹ Türkiye, bu süreçte demokratikleşmeyi ve siyasal değişimi destekleyen en önemli aktörlerden biri olmuştur. Son yıllarda dış politika etkinliğini ve Ortadoğu bağlamında bölgesel gücünü artıran Türkiye için Arap Baharı önemli bir sınav haline gelmiştir.

Arap Baharında Türkiye Ortadoğu halklarının taleplerine kulak vererek otoriter rejimler karşısında demokratik bir tavır almak ile bu rejimlerin yanında yer alarak halk gösterilerini görmezden gelmek arasında bir seçim yapmak zorunda kalmıştır. Türkiye tercihini ilkinden yana kullanmıştır. Halk gösterilerine destek verilmesi ve otoriter rejimlerin karşısında durulması Türkiye’nin ekonomik ve siyasal ilişkilerini zedeleyebilecek bir tercihtir. Ancak Türkiye toplumsal taleplere sessiz kalmasının bölgesel liderlik misyonuna ve bölge halkları nezdinde itibarına zarar vereceğini düşünmüştür.¹⁰ Ayrıca otoriter rejimlerden demokrasiye geçiş sürecinde oynanacak olumlu bir

9 Rosemary Hollis, “No Friend of Democratization: Europe’s Role in the Genesis of the ‘Arab Spring’”, *International Affairs*, Cilt: 88, Sayı: 1, s. 81-94.

10 Ziya Öniş, “Turkey and the Arab Revolutions: Boundaries of Regional Power Influence in a Turbulent Middle East”, *Mediterranean Politics*, Cilt: 19, Sayı: 2, 2014, s. 208.

rolün Türkiye'nin merkez ülke vizyonunu güçlendireceği değerlendirilmiştir.

Türkiye Ortadoğu halklarının demokratik dönüşüm taleplerini dikkate alan bir politika izlemiştir. Örneğin Mısır'daki Mübarek yönetimini görevini bırakmaya davet eden ilk ülkelerden biri Türkiye olmuştur. Mısır ve Tunus'ta rejim değişiklikleri sonrasında kurulan yeni yönetimlerle ilişkiler olumlu bir seyir izlemiştir. Dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Mısır ziyaretinde verdiği mesajlarda görüldüğü üzere siyasal değişim içerisindeki Ortadoğu ülkeleri daha fazla reform için teşvik edilmiştir.¹¹

Muhalef hareketlerin iktidar tarafından sert karşılandığı ve çatışmaların yaşandığı ülkelerde Türkiye daha büyük sorunlarla yüzleşmiştir. Özellikle Suriye'de geniş tabanlı bir toplumsal muhalefetin varlığına rağmen Esad rejiminin varlığını sürdürmesi, Libya'da Kaddafi sonrası dönemde siyasal sistemin yeniden yapılandırılabilmesi ve nihayet Mısır'daki siyasal değişimin askeri darbe ile kesintiye uğraması Arap Baharı'na dair olumlu havayı ortadan kaldırmıştır.

Türkiye muhalif gösterilerin çatışmalara dönüştüğü ülkelere uluslararası toplumun müdahalesi fikrine bir süre karşı çıkmıştır. Libya'da gerçekleşen NATO operasyonuna başta itiraz eden Türkiye sonradan operasyona destek verecektir. Tüm ikna çabalarına rağmen Esad rejiminin uzlaşmaması üzerine Türkiye tavrını değiştirecektir. Suriye'de çatışmaların bir iç savaşa dönüşmesi ile birlikte muhaliflere destek verilmeye başlanmıştır. Bunun yanında Esad rejimine karşı uluslararası toplumun harekete geçmesi ve Suriye'nin kuzeyinde güvenli bir tampon bölgenin oluşturulması önerileri uluslararası platformlarda dile getirilmiştir.

Türkiye bu önerilerine taraftar bulamasa da Suriye politikasında müttefiklerinin desteğini almayı başarmıştır. Bu destek Esad karşıtı muhaliflerin desteklenmesi şeklinde ve büyük ölçüde söylem düzeyinde kalan bir destektir. İç savaş ilerledikçe Türkiye bu desteği de yitirecek ve giderek yalnızlaşacaktır. Diğer yandan Mısır'daki askeri darbeye karşı çıkan Türkiye bu konuda da uluslararası toplumun desteğinden mahrum kalmıştır. Böylece Suriye İç Savaşı ve genel olarak Arap Baharı Türkiye'nin bölgesel güç imajı üzerinde son derece olumsuz bir etkiye bulunmuştur.

Bu olumsuz etkinin ilk boyutu komşuluk politikasında hissedilmiştir. 2011 yılına dek başarıyla yürütülen komşularla sıfır sorun politikası Türkiye'nin sadece yakın çevresindeki ilişkilerini iyileştirmekle kalmamış genel olarak dış politikasında hareket yeteneğini güçlendirmiştir. Ancak 2011 sonrasında komşularla yaşanan sorunların artması tam tersi bir etki yaratmış ve Türkiye'nin dış politikasındaki etkinliğini zayıflatmıştır.¹²

11 Ümit Çetin, "Laiklik her dine eşit mesafede", *Hürriyet*, 15 Eylül 2011.

12 Piotr Zalewski, "How Turkey went from 'Zero Problems' to Zero Friends". *Foreign Policy*, 22 Ağustos 2013, <http://foreignpolicy.com/2013/08/22/how-turkey-went-from-zero-problems-to-zero-friends/>, (Erişim Tarihi: 12 Ocak 2017).

Komşularla “Sıfır Sorun” şeklinde tanımlanan politikanın dışsal etkilere ne derece açık olduğu Arap Baharı sürecinde görölmüştür. Bu politikaların güvenilir muhataplarla yürütölmesi hayati bir öneme sahiptir. Dolayısıyla otoriter rejimleri ve ciddi güvenlik sorunlarını barındıran bir coğrafiyada Türkiye’nin bölge barışına katkı sağlayacak yüksek hedeflere dayanan politikalar geliştirmesi ne kadar önemli ve gerekliyse bu politikaları gerçekeşi temellere oturtmasının da o kadar zorunlu olduğu anlaşılmıştır. Bu zorunluluk Suriye İç Savaşı’nda daha da belirgin hale gelmiş ve Türkiye Suriye’den kaynaklanan kapsamlı güvenlik sorunları ile yüzleşmiştir.

Türkiye’nin Suriye İç Savaşı nedeniyle karşılaştığı güvenlik sorunları sadece birtakım tehdit ve risklerden ibaret değildir. Suriye İç Savaşı Türkiye’nin Ortadoğu’da tüm aktörlerle diyalog kurabilen ve belirli bir nüfuza sahip bölgesel güç imajını olumsuz etkilemiştir. Esad rejiminin kısa sürede devrileceği beklentisine dayanan Suriye politikası Türkiye’yi belirli bir safta konumlandırmıştır.¹³ Türkiye, Ortadoğu halklarının reform taleplerini dikkate alan bir tavır benimsemiş olsa da bu yaklaşım bölgesel politikalarda bazı sorunlara yol açmıştır. Rusya ve İran’la farklı yaklaşımların benimsenmesinin yanı sıra ABD ve diğer Batılı müttefiklerle çıkar farklılıklarının artması Türkiye’nin dış politika manevra yeteneğini sınırlamıştır.

13 Birgül Demirtaş, “Turkish-Syrian Relations: From Friend ‘Esad’ to Enemy ‘Esed’”, *Middle East Policy*, Cilt: 20, Sayı: 1, 2013, s. 111-120.

4. SURİYE’DE MUHALİF KALKIŞMA VE TÜRKİYE

Türkiye’nin 1999 sonrası dış politikasında ve güvenlik ortamında yaşadığı iyileşme, Arap Baharı sonrasında tersine dönmeye başlamıştır. Suriye’deki muhalif kalkışmanın iç savaşa dönmesi bu açıdan en belirleyici etken olmuştur. Türkiye çok Sayı’da zorlu güvenlik sorunuyla aynı anda mücadele etmek zorunda kalmıştır.

Türkiye, Suriye Krizi’nin başladığı ilk günden itibaren konuyla yakından ilgilenmiştir. Suriye halkıyla tarihsel bağlar, Türkiye’nin son yıllarda geliştirdiği bölgesel misyon ve Suriye’yle 2011 öncesinde kurulan yakın ilişkiler Türkiye’yi inisiyatif üstlenmeye yöneltmiştir. Suriye Krizi, Türkiye’nin yakından takip ettiği, önem verdiği ve çözüme kavuşması için gayret gösterdiği bir mesele olmuştur.¹⁴ Daha ötesi Suriye Krizi bir iç mesele olarak algılanmıştır.¹⁵ Toplumsal taleplere karşılık vermesi için Esad rejimiyle temasa geçilmiş ve çok yoğun bir diplomatik çaba gösterilmiştir. Bu kapsamda dönemin Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu’nun Esad’la görüşmesi önemlidir.¹⁶ Ancak Türkiye’nin çabaları sonuçsuz kalmıştır.

Türkiye’nin bu samimi çabası bir karşılık bulamayınca Esad rejimi ile ilişkiler kopma noktasına gelmiştir.¹⁷ Kısa süre içinde Türkiye Esad rejimi ile

14 Uğur Ergun, “Ankara’nın Şam mesajı: Reformlara öncülük edin”, *Hürriyet*, 8 Nisan 2011.

15 Mustafa Küçük, “Suriye’de Sabrın Sonuna Geldik”, *Hürriyet*, 7 Ağustos 2011.

16 “Davutoğlu’nun açıklaması”, *Hürriyet*, 09 Ağustos 2011.

17 “Şam yönetimine ‘Söz bitti’ mesajı”, *Hürriyet*, 16 Ağustos 2011. Mustafa Küçük, “Türkiye’nin Sessiz Kalması Mümkün Değil”, *Hürriyet*, 18 Ağustos 2011.

temaslarını kesecek ve muhalif grupları desteklemeye başlayacaktır. Türkiye uluslararası toplumu da bu yönde ikna etmeye çalışmıştır. Muhaliflere daha fazla destek sağlanması, bir tampon bölge ve gerekirse uçuşa kapalı bölge oluşturulması ve hatta uluslararası toplumun üzerinde uzlaşması ve birlikte hareket edilmesi halinde bir askeri müdahale de Türkiye'nin gündeminde olmuştur. Kısacası, Türkiye Suriye'nin geleceğinde Esad'a yer olmadığı düşüncesine dayanan bir politika geliştirmiştir.

Türkiye'nin çatışmaların ilk yıllarında izlediği bu politika Batılı müttefikleri tarafından da desteklenmiştir. Esad rejimiyle kurulan diplomatik temasların sonuçsuz kalması sonrasında ABD yönetimi de Türkiye'yle benzer açıklamalar yapmıştır.¹⁸ ABD'den gelen bu açıklamaların Türkiye'nin Esad rejimine bakış açısının değiştiği tarihlerle örtüşmesi ABD'nin Türkiye'nin diplomatik temaslarına önem verdiğini göstermektedir. Bu noktada Batı ile Türkiye arasında bir çıkar ortaklığı söz konusudur. Ancak uluslararası toplum Esad'a karşı harekete geçmekte isteksiz davranacaktır. Batılı müttefiklerinin inisiyatif almaktaki bu isteksizliğine rağmen Türkiye izlediği politikalara önemli bir destek bulmayı başarmıştır. İlerleyen dönemde krizin bir iç savaşa dönmesi ise yeni dinamikler doğuracaktır.

18 “Esad Artık Çekilsin”, *Hürriyet*, 19 Ağustos 2011.

5. SURIYE BAĞLAMINDA ARTAN RİSK VE TEHDİTLER

Türkiye, Suriye’den kaynaklanan pek çok güvenlik sorunu ile karşı karşıya kalmıştır. Her şeyden önce Türkiye’nin sınır komşusunda bir iç savaşın varlığı başlı başına bir tehdit oluşturmakta, çok kapsamlı riskleri beraberinde getirmektedir. Suriye İç Savaşı’nın kendine özgü özellikleri ise riskleri artırmaktadır. Bu savaş neredeyse herkesin herkese karşı savaştığı Hobbesian bir doğa durumu yaratmıştır. Çoğu zaman hangi grubun kime karşı savaştığını tespit etmek bile zordur. Bu açıdan son derece dinamik, değişken ve çok katmanlı bir savaş söz konusudur. Çok Sayı’da yerel, bölgesel ve küresel aktör savaşın bir parçası haline gelmiştir. Çatışmalara sürekli yeni aktörler dâhil olmakta ve yeni değişkenler belirleyici hale gelmektedir.

Böylesine bir çatışma ortamından kaynaklanan risklerle mücadele etmek için devletlerin esnek stratejiler izlemeleri gerekmektedir. Değişen dinamikler hızlı tepkiler vermeyi, sürekli olarak yeniden pozisyon almayı gerektirmektedir. Kullanılan araçların, stratejilerin ve bazen de hedeflerin gözden geçirilmesi kaçınılmaz olmaktadır. Bu ortamda kapsamlı, bütünlüklü ve katı politikalar izlemek güçtür. Politikalarda esneklik gösterilmesi ve büyük stratejiler yerine lokal ve sınırlı hedeflerle hareket edilmesi bir zayıflık değil rasyonellik göstergesidir. Türkiye 2016 yılına kadar bu esnekliği göstermekte zorlanmıştır. Uzun bir süre Suriye politikasından taviz vermemiştir. Bu süreçte Türkiye giderek zorlaşan güvenlik sorunlarıyla karşılaşmıştır.

5.1. Sınır Güvenliği

Türkiye'nin karşılaştığı Suriye kaynaklı güvenlik sorunlarının başında sınır güvenliği gelmektedir. Uzun bir sınırın paylaşıldığı Suriye'de yaşanan iç savaş Türkiye topraklarını da etkisine almıştır.¹⁹ Sınra yakın bölgelerde yaşanan çatışmalar sınırın Türk tarafındaki kent, kasaba ve köylerde önemli riskler yaratmıştır.²⁰ Suriye'de mevzilenen terör örgütlerinin sınırın öte yanından Türkiye'ye yönelik saldırıları da söz konusu olmuştur.

Tüm önlemlere rağmen Türkiye sınırındaki geçişkenliği tamamen ortadan kaldıramamıştır. Bunun nedenlerinden biri sınırın çok uzun olması ve çok farklı fiziki koşullara ve coğrafi özelliklere sahip olmasıdır. Bu zorluklar katı bir güvenlik rejiminin uygulanmasını zorlaştırmaktadır. Diğer yandan sınırın ötesindeki toprakların sıkça el değiştirmesi, yani iç savaştaki dinamiklerin değişkenliği sınır güvenliği açısından karşılaşılan tehditleri öngörülemez hale getirmektedir.

Mülteciler meselesinde Türkiye'nin izlediği açık kapı politikası da birtakım sorunlar yaratmıştır. Türkiye insani nedenlerle bu politikasından taviz vermemiştir. Nitekim bu politika savaştan kaçan insanların güvenlik ihtiyacına yanıt veren etik bir tavidir. Ancak kitlesel bir insan hareketliliği doğurması nedeniyle sınır kontrollerini zorlaştırmış ve sınır güvenliğine olumsuz etki etmiştir. Örneğin DAES bağlamında ortaya çıkan “yabancı savaşçı” olgusunda sınır güvenliğindeki sorunlar önemli bir rol oynamıştır.²¹ Türkiye yabancı savaşçıların geçişleri konusunda sıfır tolerans gösterse de bu kişilerin geçiş imkânlarını tamamen ortadan kaldırmakta zorlanmıştır.

5.2. Mülteci Krizi

Mülteci sorununun kronikleşmesi nedeniyle artık bir güvenlik sorununun çok ötesinde kapsamlı bir sosyo-ekonomik ve siyasal sorun söz konusudur.²² Türkiye çok yoğun bir mülteci akınına maruz kalmıştır. Yaklaşık 3 milyon mülteci yaşamlarını Türkiye'de sürdürmektedir. Savaşın ilk yıllarında Esad rejiminin kısa sürede devrileceği ve mültecilerin ülkelerine dönecekleri beklentisi Türkiye'yi açık kapı politikasına yöneltmiştir. Ancak savaş uzamış, gelenler geri dönmedikleri gibi mülteci Sayı:sı hızla artmıştır. Türkiye insani bir tavır sergileyerek mültecileri ülkesinde ağırlamaya devam etmektedir. Uluslararası toplumun mülteci krizinden kaynaklanan yükü paylaşmakta isteksiz oldukları düşünüldüğünde Türkiye'nin büyük bir sorumluluk

19 Murat Yeşiltaş, “İç Savaşa Komşu Olmak: Türkiye'nin Suriye Sınır Güvenliği Siyaseti”, *SETA Analiz*, No: 136, Ağustos 2015.

20 Karen Kaya, “The Syrian Crisis from a Neighbor's Perspective: View from Turkey”, *Military Review*, Cilt: 94, Sayı: 2, 2014.

21 Tuncay Kardaş-Ömer Behram Özdemir, “The Making of European Foreign Fighters: Identity, Social Media and Virtual Radicalization”, *SETA Analysis*, No: 11, Ekim 2014.

22 Oytun Orhan-Sabiha Senyücel Gündoğar, *Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Etkileri*, ORSAM, Rapor No: 195, Ocak 2015.

üstlendiği anlaşılabacaktır. Türkiye bu sorumluluğu üstlenmekten kaçınmamakla birlikte önemli sosyal ve ekonomik sorunlarla da yüzleşmektedir.

Öncelikle Suriyeli mültecilerin dil, kültür, yaşam tarzı farklılıkları toplumsal uyumu zorlaştırmaktadır. Bazı illerde demografik yapıda değişim görülmektedir. Suriyelilerin yaşam koşullarının zorluğu, eğitim imkânlarından yeterince yararlanamıyor olmaları, çocuk işçilerin yaygınlaşmaya başlaması, çarpık kentleşmenin artması vb. sorunlar uzun vadede toplumsal kutuplaşmaları artırma potansiyeli taşımaktadır. Elbette Suriyeli mülteciler toplumsal ve ekonomik olarak yeni fırsatlar da sunmaktadır. Ancak bu fırsatların hayata geçirilebilmesi için mültecilerle Türk halkı arasında toplumsal bütünleşmenin hızlanması gerekmektedir. Suriyeli mültecilerin önemli bir kısmı ya uzun bir süre Türkiye’de kalacak ya da kalan yaşamlarını Türkiye’de sürdüreceklerdir. Dolayısıyla Türkiye’nin meseleye kısa vadeli programlarla yaklaşmak yerine uzun vadeli ve kapsamlı bir politika geliştirmesi gerekmektedir.

5.3. Ekonomik Zorluklar

Suriye İç Savaşı, Türkiye’nin ekonomik bağlantılarını da son derece olumsuz etkilemiştir. Türkiye, Suriye’de ve Suriye üzerinden ulaştığı birçok ülkede pazar kayıpları yaşamıştır. Suriye’deki savaşın ortaya çıkardığı DAESH Irak topraklarının neredeyse yarısını denetimine alınca Türkiye en büyük ihracat pazarlarından biri olan Irak’ı yitirmiştir. Suriye İç Savaşı, çıkar farklılıkları yaşanan İran’la ticari ilişkileri de olumsuz etkilemiştir. Rusya ile Suriye bağlamında yaşanan uçak krizi Türk-Rus ekonomik ilişkilerine çok büyük bir zarar vermiştir.

Ticari kayıpların yanı sıra Suriye’deki risklere yanıt vermek amacıyla artan savunma harcamaları, mültecilere yönelik harcamalar, artan güvensizlikler nedeniyle turizm gelirlerindeki düşüş, petrol fiyatlarındaki dalgalanmalar, Ortadoğu’ya yapılan doğrudan yatırımların aksaması ve daha pek çok gelişme Türk ekonomisine büyük zararlar vermiştir.

5.4. Terör Sorunu

Suriye’de yaşanan gelişmeler Türkiye’nin iç güvenliğinde de çok kapsamlı ve karmaşık tehditleri beraberinde getirmiştir. Türkiye hızla artan bir terör sorunu ile yüzleşmiştir. Öncelikle iç savaşın ilk yıllarından itibaren Suriye’de mevzilenen radikal grupların birtakım saldırıları görülmüştür. Reyhanlı saldırısı bunlardan biridir. Ancak Türkiye, çatışmaların başladığı andan itibaren çeşitli terör saldırılarına maruz kalmakla birlikte en ciddi tehdit DAESH’ten gelmiştir.²³ 20 Mart 2014’te Niğde’deki çatışma, 11 Haziran

23 Michael J. Koplrow, “Turkey’s Syria Spillover Problem”, *Foreign Affairs*, 1 Ekim 2014, <https://www.foreignaffairs.com/articles/turkey/2014-10-01/turkeys-syria-spillover-problem>, (Erişim Tarihi: 12 Ocak 2017).

2014'te Musul Konsoloslugu'nun basılması, 1 Ekim 2014'te Süleyman Şah Türbesinin kuşatılması ilk dönemde gerçekleşen saldırılardan bazılarıdır.

Ortaya çıktığı ilk günden itibaren Türkiye'ye yönelik pek çok saldırı gerçekleştiren DAESH 2015 yılından itibaren eylemlerini artmıştır. Genel seçimlerin de yapılacağı bu dönemde DAESH'in Türkiye'deki toplumsal fay hatlarını tetiklemeğe yönelik eylemleri görülmeye başlanmıştır.²⁴ DAESH eylemleri çözüm sürecinin devam ettiği sıralarda Türkiye'nin terör sorunu bağlamında toplumsal uzlaşma yaratma arayışına bir darbe vurmak istemiştir. Bu dönemde PKK bağlantılı PYD/YPG'nin DAESH'le çatışma halinde olması da DAESH'i bu tarz eylemlere yönelten bir diğer etkidir. PKK'nın DAESH'e karşı mücadele ederek uluslararası toplumun desteğini almaya çalışması ve bu süreçte yaşadığı özgüven artışı çözüm sürecini sona erdirmesinin de önünü açacaktır.

DAESH eylemleri 2016 yılında da devam etmiştir. 12 Ocak'ta Sultanahmet'te Alman turistlere yönelik saldırı, 19 Mart'ta İstiklal Caddesi'ndeki saldırı, 1 Mayıs'ta Gaziantep Emniyeti'ne yapılan saldırı, 28 Haziran'da Atatürk Havalimanı'ndaki saldırı bu eylemlerden bazılarıdır. Diğer yandan DAESH'in toplumsal çatışma noktalarını hedef alan eylem stratejisi 2016 yılında da devam etmiştir. İstanbul'un en önemli eğlence mekânlarından birine yılbaşı gecesi yapılan terör saldırısı bunu göstermektedir.²⁵ Görüldüğü üzere DAESH, Türkiye açısından çok ciddi bir tehdit yaratmaktadır. Ayrıca Türkiye içerisinde DAESH için militan toplayan yapıların ortaya çıkması iç güvenlikte önemli sorunlar yaratmıştır.

5.5. İç Güvenliğin Artan Önemi

Türkiye'nin mücadele ettiği tek terör örgütü DAESH değildir. Özellikle PKK'nın çözüm sürecini sona erdirerek eylemlerine yeniden başlaması Suriye'deki gelişmelerle yakından ilgilidir. Suriye'de PKK'yla organik ilişkileri bulunan PYD/YPG'nin DAESH'e karşı mücadelesi ona uluslararası alanda bir destek sağlamıştır. Ancak DAESH'e karşı mücadele vermesi nedeniyle PYD/YPG'ye yapılan askeri yardımlar PKK'ya da ulaşmıştır.²⁶ PYD/YPG'ye verilen siyasi desteği kendisine de yöneltmek amacıyla PKK Türkiye'de eylemlerine yeniden başlamıştır. Bir başka deyişle Suriye ve Irak'taki gelişmeler PKK'da bir özgüven artışına neden olmuştur.

24 Nihat Ali Özcan, "İŞİD'in Dört Aşamalı Türkiye Stratejisi", *Milliyet*, 22 Mart 2016.

25 Mehmet Seyfettin Erol, "Hedef 'Sosyal-İdeolojik Fay Hattı' Üzerinden 'İstanbul Dukalığı' İnşası mı?", *Milli Gazete*, 2 Ocak 2017.

26 "ABD'nin YPG'ye verdiği o silah PKK'dan çıktı!" *Milliyet*, 12 Eylül 2016.

PKK özüm sürecini sona erdirecek ve hendek siyasetini başlatacak ilk girişimini daha 6-7 Ekim 2014'te Ayn el Arap/Kobani'de yaşananları protesto bahanesiyle yandaşlarını mobilize ederek gerçekleştirmiştir. Bu girişim, çözüm sürecinin pamuk ipliğine bağlı olduğunu 7 Haziran 2015 seçimlerinden önce gösteren işaretlerden biridir. Seçim sonrasında ise çözüm süreci kesin olarak sona ermiş güneydoğuda birçok il ve ilçede PKK tarafından özyönetim ilan edilmiş, güvenlik güçlerine karşı direnç başlatılmıştır. 2015'teki seçimlerde HDP'nin oylarındaki artış PKK tarafından çözüm sürecinde kendi rolünü zayıflatacak ve çözümün adresini meclis çatısı altına taşıyacak bir gelişme olarak değerlendirilmiştir. PKK özyönetimler ilan ederek ve silahlı eylemlerine geri dönerek kendi rolünü yeniden güçlendirmek istemiştir. Bu neticenin ortaya çıkmasında HDP'nin PKK'dan bağımsız bir söylem ve strateji geliştirmemesi de etkili olmuştur.

özüm sürecinin sona ermesiyle birlikte Türkiye aynı anda iki terör örgütüyle mücadele etmek zorunda kalmıştır. Bu anlamda önemli başarılar elde edilmiştir. DAES'in Türkiye'deki yapılanmasını etkisiz hale getirecek ve PKK'nın silahlı gücünü kıracak bir terörle mücadele dönemi başlamıştır. Türkiye bu süreçte her iki terör örgütüne de ağır darbeler vurmuştur. Ancak 2016 yılında FETÖ ile de etkin mücadele etmek zorunda kalmıştır. Darbe girişimi öncesinde Türkiye bu yöndeki çabalarına başlamış ancak 15 Temmuz'dan itibaren çok daha kesin ve kararlı bir mücadele yürütmüştür. Üstelik FETÖ, Türkiye'nin güvenlik kurumlarına da sızımış bir terör örgütü olarak savunma ve güvenlik yapılanmasında kırılğanlıklar yaratmıştır.

6. TÜRKİYE’NİN SURİYE’DE YALNIZLAŞMASI

Türkiye, Suriye’de iç savaşın başladığı günden itibaren kararlı ve tutarlı bir politika izlemiştir. Bu politikasına söylem düzeyinde destek veren aktörler bulmakta zorlanmamıştır. ABD başta olmak üzere, Türkiye’nin Batılı müttefikleri Türkiye’yle benzer hedeflere sahip olmuştur. Suudi Arabistan ve Katar gibi ülkeler de muhalif gruplara destek veren önemli aktörler arasında yer almışlardır. Ancak Türkiye, Suriye’deki önceliklerin belirlenmesinde müttefikleriyle farklılıklar yaşamış ve somut adımların atılmasında yalnız bırakılmıştır.²⁷

Savaşın ilk yıllarında görülen uzlaşma savaş ilerledikçe bozulmaya başlamıştır. Bunun en önemli nedeni iç savaş ortamından yararlanan radikal grupların ve terör örgütlerinin güçlerini artırmalarıdır. Pek çok uluslararası aktör Esad sonrası Suriye’nin bürüneceği görünüme dair endişelerini dile getirmiştir. Nitekim ABD yönetimi Kasım 2013’te ılımlı muhaliflere verdiği silah dışı yardımı kesmiştir. İlimli gruplar, kendilerini radikallerden kesin biçimde ayırmadan ABD’nin yeni bir adım atmayacağını duyurmuştur.²⁸ Böylece Türkiye ile Batılı müttefikleri arasında çıkar ve hedef farklılaşması yavaş yavaş gün yüzüne çıkacaktır. DAESH’in ortaya çıkması ve DAESH lideri Ebu Bekir el-Bağdadi’nin Haziran 2014’te halifelliğini ilan etmesi

27 İbrahim Natil, “Turkey’s Foreign Policy Challenges in the Syrian Crisis”, *Irish Studies in International Affairs*, Cilt: 27, 2016, s. 1-10.

28 Tolga Tanış, “O toplantıyı ilk kez biz açıklıyoruz”, *Hürriyet*, 7 Kasım 2013.

farklılaşmayı daha da derinleştirmiştir.²⁹ Bu farklılık DAESH'e bakış açısından değil Suriye'deki önceliklerin değişmesinden kaynaklanmaktadır.

ABD yönetimi, Suriye'de rejim değişikliği hedefini ikinci plana itecek DAESH'e karşı mücadeleye öncelik verecektir. Türkiye'nin önceliğini rejim değişikliğine verdiği bu dönemde ABD DAESH'in artan gücünü ve etkinliğini bölge barışına ve istikrarına yönelik birincil tehdit olarak görmüştür. Suriye'nin geleceğinde Esad'ın yerinin olmadığını kabul eden ABD, Esad'ın iktidardan uzaklaştırılması halinde oluşacak otorite boşluğunun DAESH'e gücünü yaymak için yeni imkânlar vereceğinden endişe etmiştir. Bu nedenle ABD'ye göre Esad'dan önce DAESH'le mücadele edilmelidir.

ABD ile yaşanan çıkar farklılığı bununla sınırlı değildir. Türkiye-İsrail ilişkilerindeki sorunlar ve Mısır'daki darbeye iki ülkenin verdiği farklı tepkiler yaşanan sorunlardan bazılarıdır. Türkiye PKK ile yoğun bir mücadele içine girerken ABD'nin PYD/YPG'yi terör örgütü olarak kabul etmemesi ve DAESH'e karşı savaştığı gerekçesiyle askeri ve siyasi yardımda bulunması iki ülke arasındaki en önemli anlaşmazlık konusu olmuştur.³⁰ Zamanla bu anlaşmazlık konuları daha da artacaktır. 2015 yılında terör örgütlerine karşı etkin bir terörle mücadele stratejisi başlatan Türkiye, ABD'den yeterli desteği alamamıştır. Özetle Obama'nın 2013'te ikinci kez başkanlık koltuğuna oturmasının ardından Türkiye-ABD ilişkileri belki de tarihinin en kötü dönemlerinden birini geçirmiştir.

Türkiye dış politikasında sadece ABD tarafından değil, diğer Batılı müttefikleri tarafından da yalnız bırakılmıştır. Avrupalı ülkelerin Suriye'deki öncelikleri zamanla Türkiye'nin önceliklerinden farklılaşmıştır. Diğer yandan Türkiye-AB bütünleşmesi uzun bir süredir herhangi bir ilerleme kaydetmemiştir. 2015 yılında ise yeni bir sorun, mülteci krizi ortaya çıkmıştır. 2015 yazında Avrupa'ya giden mülteci Sayı:sı hiç görülmedik oranda artış göstermiştir. Bu durum Türkiye ve AB'yi çözüm masasına oturmaya zorunda bırakmıştır.³¹ 2016 yılının ilk aylarında iki taraf bir anlaşmaya varacaktır ancak bu süreç Türkiye-AB ilişkilerindeki sorunları da gözler önüne sermiştir. Anlaşma için yürütülen müzakerelerde her iki tarafın birbirine karşı güvensizliği, ortak bir gelecek umudunun zayıflığı, bütünleşme sürecinde olan iki aktör gibi değil ortak endişelerle bir araya gelmiş rakip aktörler imajının çizilmesi taraflar arasındaki ayrışmaya işaret eden bazı göstergelerdir. Ayrıca Türkiye terörle mücadele ve siyasal alandaki gelişmeler bağlamında AB'nin sert eleştirilerine maruz kalmaya başlamıştır.

Bu süreçte Türkiye'nin sadece müttefikleri ile değil bölge ülkeleriyle de olan sorunları devam etmiştir. İsrail ile 2009 yılında bozulmaya başlayan

29 "İŞİD Hilafet İlan Etti", *Hürriyet*, 30 Haziran 2014.

30 Michael M. Gunter, "Iraq, Syria, Isis and the Kurds: Geostrategic Concerns for the U.S. and Turkey", *Middle East Policy*, Cilt: 22, Sayı: 1, 2015, s. 102-111.

31 Murat Ercan, "Mülteci Krizi Bağlamında Türkiye-AB İlişkileri ve Geri Kabul Anlaşması", *Bölgesel Çalışmalar Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, 2016, s. 1-22.

ilişkilerin düzelmesi için 2016 yılını beklemek gerekmiştir. Mısır'da 2013'te yaşanan askeri darbe sonrasında ilişkiler bozulmuş ve halen anlamlı bir iyileşme sağlanmamıştır. Suriye İç Savaşı'nda farklı pozisyonlarda bulunan Türkiye ile İran arasında bir kriz yaşanmamış olsa da ilişkiler geçmişe nazaran düşük bir profilde yürütölmektedir. Başıka Kampı'ndaki Türk askerlerinin varlığı nedeniyle ve başka sebeplerin de etkisiyle Irak-Türkiye ilişkileri gerginleşmiştir.

Türkiye'nin giderek yalnızlaştığı bu ortamda Suriye politikasına destek veren aktörler olarak Suudi Arabistan ve bazı Körfez Ülkeleri öne çıkmıştır. Ancak 2014'ten itibaren bu ölkelerin güvenlik öncelikleri değişecektir. Suudi Arabistan'ın, Suriye'ye yönelik ilgisi ve enerjisi bu tarihten itibaren azalmıştır. Suudi Arabistan Yemen'deki iç savaşla fazlasıyla ilgilenmektedir ve Basra Körfezi'nde İran'la stratejik bir rekabet içindedir. İran'ın Nükleer Anlaşma sonrasında enerji piyasalarına geri dönmesi ve petrol fiyatlarındaki düşüş nedeniyle Suudi Arabistan'ın ekonomik endişeleri hızla artmıştır. Ayrıca Suriye'deki güç dengelerinin Rusya ve İran lehine dönmesi Suudi Arabistan'ı kendi güvenlik sorunlarına yöneltmiştir.³² Dolayısıyla Türkiye Suriye politikasındaki en önemli destekçilerinden birini önemli ölçüde yitirmiştir.

32 Elihugh M. Abner, "The Collapse of Saudi Arabia and the Cataclysmic Power Shift in the Middle East", *Journal of International Affairs*, Cilt: 69, Sayı: 2, 2016, s. 169-173.

7. SURİYE İÇ SAVAŞI'NDA DEĞİŞEN DENGELER

Türkiye iç güvenliğinde önemli sorunlarla mücadele ederken ve uluslararası alanda yalnızlaşırken, 2015 yılından itibaren Suriye İç Savaşı'nda Türkiye'nin izlediği politikanın hilafına gelişmeler yaşanmaya başlamıştır. Bir başka deyişle, savaşta dengeler Esad rejimi lehine değişmeye başlamıştır.

Değişen dengeler açısından iki önemli gelişme dikkat çekmektedir. Bunlardan ilki, İran'ın uluslararası toplumla imzalamış olduğu Nükleer Antlaşmadır. Bu antlaşma ile birlikte İran'a yönelik uluslararası yaptırımlar kalkmıştır. Uzun vadede bakıldığında bu antlaşma bölge istikrarına yönelik olumlu bir adımdır. Ancak İran uluslararası yaptırımların kalkmasıyla birlikte Esad güçlerine daha fazla yardım etme olanağına sahip olmuştur. İran ayrıca Lübnan'daki Hizbullah ile Irak ve Yemen'deki İran yanlısı gruplara da daha fazla destek vermeye başlamıştır. Bölgede artan bir İran nüfuzu görülmektedir.³³ Bu da bölge istikrarını olumsuz etkilediği gibi Suriye İç Savaşı'nda rejimin pozisyonunu güçlendiren bir etki yaratmıştır. Diğer yandan, İran'ın artan bölgesel nüfuzu Suudi Arabistan açısından yükselen bir tehdit olarak algılanmıştır. İran-Suudi Arabistan rekabetinde Suriye'nin yanı sıra Yemen cephesi de önem kazanmıştır. Azalan petrol fiyatları da Suudi Arabistan'ın Suriye'deki muhaliflere verdiği desteği olumsuz etkilemiştir. Sonuçta bütün bu gelişmeler, iç savaşta dengelerin Esad lehine dönmesine yol açmıştır.

33 Amin Saikal, "Iranian–Saudi Relations in a Changing Regional Environment", Amin Saikal (ed.), *The Arab World and Iran: A Turbulent Region in Transition*, Palgrave Macmillan, New York 2016, s. 165-180.

İç savaşdaki dengelerde Rusya'nın savaşa dâhil olması çok daha belirleyici olmuştur. Rusya, 2014-2015'te yaşanan Ukrayna-Kırım Krizi sonrasında karşılaştığı zorluklardan çıkış yolu olarak uluslararası sistemdeki rolünü ve konumunu güçlendirmeyi seçmiştir.³⁴ Bu doğrultuda Suriye İç Savaşı'nın sona erdirilmesi için daha aktif bir rol üstlenmek istemiştir. Rusya'yı bu tercihe iten ana sebep, Batılıların Suriye'de inisiyatif üstlenmedeki isteksizlikleri olmuştur. Batılı aktörler, Suriye'de rejim karşıtı muhalifleri destekleseler de rejimi devirecek hamleleri yapmakta ve özellikle de askeri girişimlerde bulunmakta isteksiz kalmışlardır. Kimyasal silah kullanımını kırmızı çizgi olarak tanımlayan Obama yönetiminin bu silahlar kullanılmış olmasına rağmen sorunu yatıştırmayı tercih etmesi bu anlamda önemli bir örnektir.³⁵ Rusya, Esad rejimini devirecek askeri girişimlerden kaçınan Batılıların kendisini Suriye'de durdurmaktan da imtina edeceğini hesaplamıştır. Rusya Eylül 2015'te rejimin yanında Suriye İç Savaşı'na müdahil olmuştur. Terör örgütleriyle savaştığını ileri sürse de rejim güçlerini tahkim etmiştir.

Suriye'deki iç savaş boyunca Türkiye ve Rusya farklı önceliklerle hareket eden ve zaman zaman çıkarları karşı karşıya gelen iki aktör olmuştur. Çıkar farklılıkları bazen gerginliklere yol açsa da ikili ilişkiler genel anlamda olumsuz bir tablo sergilememiştir. Bu açıdan kırılma noktası Rusya'nın savaşa dâhil olması ve 24 Kasım 2015'te Rus savaş uçağının Türk jetleri tarafından düşürülmesidir. Bu tarihten itibaren iki ülke arasındaki gergin ilişkiler yerini tam anlamıyla bir krize bırakmıştır.³⁶

Türkiye'nin Rusya ile girdiği kriz, Türk dış politikasını çıkmaza sürüklemiştir. Türkiye geleneksel olarak denge politikası izleyen bir aktördür ve dünya politikasında bir büyük güçle ilişkileri bozulduğu zaman bir başka büyük güçle ilişkilerini geliştirerek denge sağlamayı hedeflemektedir. Bu denge politikası o kadar belirleyicidir ki, Soğuk Savaş döneminde Türkiye Batı ile ittifakını kurumsal bir zeminde inşa etmiş olsa da zaman zaman ABD ve NATO ile sorunlar yaşadığında SSCB ile yakınlaşma arayışına yönelmiştir. Rusya, Türkiye'nin stratejik rakibi ve tehdit kaynağı olduğu dönemlerde bile ABD'yi dengelemek için başvurulan önemli bir aktör olmuştur.

Rusya ile 2015'in sonlarında yaşanan kriz, Türkiye'nin aynı anda iki büyük güçle birden sorun yaşamasının sakıncalarını ortaya koymuştur. Türkiye hem Batı ittifakıyla hem de Rusya'yla aynı anda çıkar çatışmasına girerek adeta denge politikasının altın kuralını ihlal etmiştir. ABD ve AB ile çeşitli anlaşmazlıkların sürdüğü, özellikle de Suriye politikasında ve terörle mücadelede Batılı müttefiklerden yeterince destek alınamadığı bir dönemde

34 Mehmet Seyfettin Erol, "Ukrayna-Kırım Krizi ya da İkinci Yalta Süreci", *Karadeniz Araştırmaları*, Sayı: 41, 2014, s. 1-14.

35 Gareth Porter, "Chemical Attacks in Syria: How U.S. Intel Went Wrong", *Middle East Policy*, Cilt: 23, Sayı: 3, 2016, s. 100-111.

36 Oktay F. Tanrısever, "Türkiye-Rusya Krizinin Dinamikleri ve İkili İlişkilere Etkileri", *Bilge Strateji*, Cilt: 8, Sayı: 14, 2016, s. 7-17.

bir de Rusya ile ilişkilerin bozulması, Türkiye'nin hareket alanını iyice daraltmıştır. Türkiye işbirliği geliştirebildiği aktörler bulmakta zorlanmış ve dış politika bir çıkmaza girmiştir.

Çok ciddi i güvenlik sorunlarıyla karşılaşan ve müttefikleri tarafından yalnız bırakılan Türkiye, bunlara ek olarak savaş alanında izlediği politikanın aleyhine gelişmelerle baş etmek zorunda kalmıştır. Savaştaki dengelerin değişmesi, Türkiye'nin Suriye politikasının sürdürülebilirliği sorununu ortaya çıkarmıştır. Rusya'yla yaşanan kriz ise Türkiye'nin hareket yeteneğini büyük ölçüde sınırlamış ve Suriye politikasında değişim ihtiyaı bir zorunluluğa dnşmştır.

8. SURİYE POLİTİKASINDA DEĞİŞİM VE ULUSAL GÜVENLİKTE YENİ ARAYIŞLAR

Türkiye'nin güvenliğinde 2016 yılı değişim arayışı ile tanımlanabilir. Suriye İç Savaşı bağlamında artan sorunlar Türkiye'yi Suriye politikasında köklü bir değişime zorlamıştır. Türkiye daha yılın ilk aylarında hem iç tehditler açısından hem de dış politikası açısından değişimin işaretlerini vermiştir. Örneğin Suriye politikasının mimarı olan Ahmet Davutoğlu'nun Başbakanlık görevinden istifa etmesi ve bu görevi Mayıs ayında Binali Yıldırım'ın üstlenmesi büyük önem taşımaktadır. Bu görev değişiminin ardından Türkiye yeni bir dış politika arayışına yönelecek ve Suriye politikasında köklü bir değişime gidecektir. Bu değişim arayışı 2016'nın ilk yarısında başlamış olsa da süreç 15 Temmuz darbe girişimi sonrasında hızlanacaktır. Bu değişimin çeşitli nedenleri bulunmaktadır.

Birincisi, Suriye politikasında Türkiye yalnızlaşmıştır. Rusya'nın savaşa müdahil olmasıyla birlikte Türkiye'nin Esad rejiminin devrilmesine odaklanan Suriye politikasına destek bulması daha da zorlaşmıştır. Eylül 2015 öncesinde Esad'ın kısa sürede devrileceğine dair herhangi bir işaret olmamakla birlikte muhalif güçler de Esad karşısında oldukça güçlü bir konuma sahiptir. Bu şartlar altında Türkiye'nin Suriye'deki önceliğini rejim değişikliğine vermesi eleştiriye açık ama kabul edilebilir bir politikadır. Ancak Eylül 2015'ten itibaren Esad ezici bir askeri üstünlük kazanmasa da dengeleri yavaş yavaş kendi lehine değiştirmeye başlamıştır. Rusya'nın Suriye İç Savaşı'na Esad rejiminin yanında dâhil olmasıyla birlikte askeri

dengeler büyük ölçüde değişmiştir.³⁷ Moskova-Tahran-Şam-Beyrut ekseninde yeni bir güç yapılanması ortaya çıkmış ve muhalifler karşısında önemli bir üstünlük kazanılmıştır. Bu eksene dayanan Esad rejiminin tüm Suriye'de denetimi sağlaması çok zor olsa da artık Esad hem savaş alanında hem diplomasi masasında daha güçlü bir aktördür. Bu durumda Türkiye'nin rejim değişikliği konusunda taviz vermez bir politika izlemesi anlamsızlaşmıştır.

İkincisi, Suriye'de yeni bir strateji ihtiyacı lokal ve mikro hedeflere odaklanmayı gerektirmiştir. Rejim değişikliği gibi makro hedefler Suriye İç Savaşı'nda anlamını yitirmiştir. Savaş alanında çatışan aktör Sayı:sındaki olağanüstü artış ve çatışan her bir aktörün bir uluslararası aktörle kurduğu ilişki, çok çeşitli ve karmaşık çıkarların savaşması anlamına gelmektedir.³⁸ Neredeyse herkesin herkese karşı savaştığı bir ortamda makro hedefler ve kapsamlı/kalıcı ittifaklar geçerlilik taşımamaktadır. Türkiye mikro hedeflere odaklanarak, bu hedeflere tedricen ulaşmaya çalışarak, esnek ittifaklar kurarak ve değişen şartlara hızlı uyum sağlayabilecek stratejiler izleyerek hareket etmek zorunda olduğunu kabul etmiştir. Türkiye, Esad karşıtı pozisyonunu terk etmemiş olsa da rejim değişikliğine birinci önceliği vermemektedir. Bu durum hedef küçültme anlamına gelmemektedir. Hatta bu yeni strateji sahada daha etkin olmayı ve önleyici bir savunma anlayışını gerektirmektedir. Özellikle terörle mücadele bağlamında Türkiye'nin yaptığı da bu olmuştur. Yani Türkiye'nin Suriye'deki önceliklerini değiştirmesi bir geri adım ya da hedef küçültme değil, Suriye politikasının rasyonelleşmesi olarak kabul edilmelidir. Türkiye lokal ve sınırlı ama ulaşılabilir ve gerçekçi hedef ve stratejilerle hareket etmeye başlamıştır.

Üçüncüsü, Suriye'de askeri dengelerin değişmesi ve Rusya ile yaşanan kriz nedeniyle Türkiye'nin terörle mücadelesi olumsuz etkilenmeye başlamıştır. Türkiye'nin Suriye'de hareket etmesinin zorlaşması neticesinde PYD/YPG eli güçlenen ve DAESH'le mücadelede daha fazla rol verilen bir örgüt haline gelmiştir. Güneydoğudaki yapılanması ve Kuzey Irak'taki kampları büyük ölçüde tahrip olan PKK, Suriye'deki uzantılarından aldığı silah ve militan desteği ile Türkiye'deki saldırılarını sürdürmüştür. Bu durum terörle mücadelenin Suriye İç Savaşı sona ermeden başarıya ulaşamayacağını göstermiştir. Terörle mücadelenin başarıya ulaşması için bir diğer gereklilik ise Türkiye'nin sahada daha aktif hale gelmesidir. Türkiye, terörle etkin mücadele için Suriye politikasında değişikliğe gitmek ve aktif bir savunma stratejisi izlemek zorunda kalmıştır.

Dördüncüsü, Suriye'de dengelerin Esad rejimi lehine dönmesi, mezhep çatışması riskini artırmıştır. Esad'ın güçlenmesiyle birlikte onun yanında savaşan İran destekli Şii gruplar da güçlenmiştir. Diğer yandan Irak'ta DAESH'e karşı yürütülen mücadelede İran'ın da desteğini alan ve Şii milislerle

37 Eyal Zisser, "Russia's War in Syria", *Strategic Assessment*, Cilt: 19, Sayı: 1, 2016, s. 41-49.

38 "Who is Fighting Whom in Syria", *The New York Times*, 30 Eylül 2015.

birlikte hareket eden Bağdat yönetiminin girişimlerini hızlandırması da önemli sonuçlar doğurmuştur.³⁹ İran'ın hem Suriye'deki hem Irak'taki Şii gruplara destek vermesi Türkiye'yi rahatsız etmiştir. Bu nedenle Türkiye, mezhepçi politikaların önlenmesi için Suriye'de ve Irak'ta sahada yer alması ve daha etkin olması gerektiğini değerlendirmeye başlamıştır.

Beşincisi, Türkiye'nin Batılı müttefikleri ile yaşadığı sorunlar sürmüştür. Suriye bağlamında ortaya çıkan sorunlara yenileri eklenmiştir. Öncelikle ABD, PYD/YPG'yi terör örgütü olarak kabul etmemekte ısrar etmektedir.⁴⁰ Bunun yanı sıra 2015'te başlayarak PKK'ya karşı verilen mücadelede Batılı müttefikleri Türkiye'yi büyük ölçüde yalnız bırakmış, PKK'nın Suriye'deki varlığını engellemeye yönelik herhangi bir destek sunulmamıştır. Böylece 2016 yılında Türkiye'nin başta ABD olmak üzere Batılı müttefikleri ile güvenlik çıkarları iyice farklılaşmış ve Suriye İç Savaşı sona ermeden bu anlaşmazlıkların sona ermeyeceği görülmüştür.

Altıncısı, Batılı müttefikler ile çıkar farklılaşması 15 Temmuz darbe girişiminin ardından bir güven bunalımına dönüşmüştür. Batılıların ve başta ABD'nin 15 Temmuz darbe girişimi sırasında Türkiye'deki demokrasiye desteklerini bildirmediği gecikmeleri, Türkiye'nin müttefiklerine güvenini sarsmıştır.⁴¹ FETÖ liderinin halen ABD'de yaşıyor olması ve iadesi için gerekli girişimlerin ağırdan alınması Batı ittifakının ve müttefik ülkelerin Türkiye'nin güvenliğine ne oranda katkı sağladığı sorusunu yeniden gündeme getirmiştir. ABD'nin bu tutumu Türk kamuoyunda FETÖ ile ABD arasındaki bağa ilişkin algılamaları güçlendirmektedir. Benzer bir durum AB için de geçerlidir. 15 Temmuz sürecinde Türkiye'ye beklediği desteği vermeyen AB'nin FETÖ ile mücadele alanında atılan adımlara demokratik normlar bakımından eleştiriler getirmesi Türkiye tarafından samimi bulunmamaktadır.

Yedincisi, hem Batılı ülkelerle hem de Rusya ile aynı anda yaşanan anlaşmazlıklar dış politikada çok taraflılık ihtiyacına aciliyet kazandırmıştır. Çok taraflı dış politika ihtiyacı, Türkiye'nin Batılı müttefikleri ile sorunlar yaşadığı dönemlerde kaçınılmaz olarak gündeme gelen bir sorundur. Batıyla sorunların arttığı bir dönemde Türkiye'nin Rusya ile ağır bir kriz yaşıyor olması çok taraflı dış politikanın bir tercih değil, zorunluluk olduğunu ve yakın tehditler nedeniyle aciliyet kazandığını göstermiştir. Bu bakımdan Rusya'yla ilişkilerin düzeltilmesi sürecinde Suriye politikasında da önemli bir değişikliğe gidilmesi gerekmiştir. Türkiye için Rusya ile ilişkileri düzeltmek sıradan bir dış politika tercihi olmanın ötesinde anlamlar taşımaktadır. Bu noktada, çok taraflılığın önemini vurgulamak adına dış politikada tamamen Rusya'ya dayanılarak Batıyla yaşanan sorunların ertelenmesinin de orta ve uzun vadede ciddi sorunlar yaratabileceğinin altı çizilmelidir.

39 Vikas Kumar, "Sectarianism and International Relations: Shia Iran in a Muslim World", *Journal of Asian Security and International Affairs*, Cilt: 3, Sayı: 3, 2016, s. 359-373.

40 "PYD ve YPG görüşümüz aynı", *Hürriyet*, 8 Temmuz 2016.

41 Tolga Tanış, "Gülen'in İadesi", *Hürriyet*, 23 Temmuz 2016.

Türkiye'nin yeni bir güvenlik stratejisi geliştirmesi ve karşılaştığı tehditlerle mücadelesi Suriye'de düğümlenmektedir. Karşılaşılan tüm sorunların, risklerin, tehlikelerin ve tehditlerin bir şekilde Suriye İç Savaşı ile bağlantısı bulunmaktadır. Türkiye, Suriye'deki savaştan en yoğun şekilde etkilenen ülkelerin başında gelmektedir ve savaş sona ermeden güvenli bir ortama kavuşması mümkün görünmemektedir. Bu doğrultuda Türkiye'nin 2016 yılından itibaren geliştirmeye çalıştığı yeni güvenlik konsepti Suriye politikasındaki değişimle birlikte okunmalıdır.

9. TÜRKİYE’NİN YENİ GÜVENLİK KONSEPTİ

15 Temmuz sonrasında Türkiye güvenlik politikasını gözden geçirmiş, daha kararlı bir politika belirlemiş ve Suriye’de çok daha etkin bir strateji izlemeye başlamıştır. Bu yeni güvenlik anlayışı “yeni güvenlik konsepti” şeklinde adlandırılmıştır.⁴² Bu yeni konseptin içeriği henüz resmi belgelerle doldurulamamıştır ya da bu belgeler henüz kamuoyuyla paylaşılmamıştır. Dolayısıyla yeni güvenlik konseptinin içeriğini uygulamalara bakarak tanımlamak gerekmektedir.

9.1. Dostlarını Artıran Düşmanlarını Azaltan Dış Politika

Türkiye, yeni güvenlik konseptinin tanımlanmasında ilk adımını Rusya ile yaşadığı krizi aşma yoluna giderek atmıştır. Mayıs 2016’da Ahmet Davutoğlu’nun Başbakanlık görevinden istifa etmesi ve yerine Binali Yıldırım’ın geçmesi sonrasında Türk dış politikasında yeni bir dönemin başlayacağı ifade edilmiştir. Bu yeni yaklaşım Yıldırım tarafından “dostları artırma, düşmanları azaltma” şeklinde ifade edilmiştir. Bu ifade Türk dış politikasında bir paradigma değişimi olarak kabul edilebilir.

42 Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, “‘Türkiye’nin Yeni Güvenlik Konsepti’ Konferansında Yaptıkları Konuşma”, <http://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/61114/turkiyenin-yeni-guvenlik-konsepti-konferansinda-yaptiklari-konusma.html>, (Erişim Tarihi: 28.05.2017).

Yeni anlayışın Türk dış politikasında yaşanan yalnızlaşmaya bir tepki olduğu anlaşılmaktadır. Türkiye, 2016 öncesinde yaşadığı süreci “değerli yalnızlık” kavramı ile tanımlamıştır.⁴³ Bu kavram, Mısır’daki darbe sonrasında Türkiye’nin darbe karşıtı söylemine müttefiklerinin destek vermemesi üzerine ortaya atılmış olsa da Türkiye’nin genel anlamda Ortadoğu politikasına yönelik bir açıklama sunmaktadır. Yani Türkiye etik bir dış politika izlediğini, savunduğu temel değer ve ilkelerine bağlı kaldığını ve bunu yaparken de yalnız bırakıldığını ifade ederek böyle bir yalnızlığın değerli olduğunu savunmuştur.

Değerli yalnızlık kavramının ilk kez kullanılmaya başlandığı 2013 yılından sonra yaşanan gelişmeler Türkiye’nin güvenlik sorunlarını son derece ağırlaştırmıştır. 2016 yılına gelindiğinde böylesine zorlu bir güvenlik ortamında yalnızlığın değer taşımadığını kabul eden bir anlayış benimsenmiştir. Bu anlayış dış politikada savunulan temel değer ve ilkelerin bir kenara itilmesi anlamına gelmemektedir. Türkiye ahlaki değerlerin dış politikadaki önemini vurgulamaya devam etmektedir.⁴⁴ Yeni güvenlik konsepti zorlu güvenlik ortamında daha fazla hareket kabiliyeti için daha fazla dostu ihtiyaç duyulduğu gerçeğini yansıtmaktadır. Nitekim dış politikadaki yalnızlaşmayı gidermek adına dostların artırılması ve düşmanların azaltılması şeklinde yeni bir ilke formüle edilmiştir.

Bu yaklaşımın hayata geçirilmesi noktasında en önemli gelişme, Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın Rusya Devlet Başkanı Putin’e gönderdiği bir mektupla birlikte ilişkilerin düzeltilmesi için ilk adımın atılmasıdır.⁴⁵ Rus uçağının düşürülmesi sonrasında iki ülke arasında yaşanan gerginliğin giderilmesi amaçlanmıştır. Türkiye bu sayede Suriye’de daha etkin bir rol oynamak, Suriye kaynaklı güvenlik sorunlarıyla daha etkin mücadele etmek ve dış politikasındaki hareket yeteneğini artırmak istemiştir. Bu açıdan önemli kazanımlar elde etmiştir. Fırat Kalkanı Operasyonu’nun başarıyla yürütülmesi Rusya’yla uzlaşılması sonrasında mümkün olmuştur. Bu operasyon, Türkiye’nin sınır güvenliğini sağladığı gibi Suriye İç Savaşı’nda Türkiye’yi yeniden çözümün aktif bir paydaşı haline getirmiştir. Buradaki kazanımları sayesinde Türkiye, Astana sürecinde ve ateşkesin izlenmesinde önemli bir rol üstlenmiştir.

Türkiye’nin dış politikadaki sorunları çözme arayışı Rusya ile sınırlı değildir. Rusya ile başlatılan sürece paralel olarak İsrail’le de bir mutabakata varıldığı ilan edilmiştir.⁴⁶ Kısa bir süre sonra İsrail ile yapılan antlaşma Meclis’te onaylanmıştır. Diğer yandan henüz önemli bir gelişme yaşanmamış olsa da Mısır’la ilişkilerin düzeltilmesi yönünde girişimlerin sürdüğü de

43 Zeynep Gürcanlı, “Dış Politikada ‘Değerli Yalnızlık’ Dönemi”, *Hürriyet*, 21 Ağustos 2013.

44 Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, “*Türkiye’nin Girişimci ve İnsani Dış Politikası*”, <http://www.mfa.gov.tr/dis-politika-genel.tr.mfa>, (Erişim Tarihi: 28.05.2017).

45 “Erdoğan’dan Putin’e Mektup”, *Milliyet*, 27 Haziran 2016.

46 “6 Soruda Uzlaşma”, *Hürriyet*, 28 Haziran 2016.

bilinmektedir. Önemli gelişmelerden biri, Türkiye'nin Irak yönetimi ile 2017 yılı başında kurduğu temastır. Ankara ve Bağdat arasında yaşanan sorunlar tam anlamıyla çözülmemiştir ama iki taraf da sorunları ertelemiş durumdadır.

Yani Türkiye meseleye geniş bir perspektiften bakmaktadır. Dış politikasında yaşadığı zorlukların ikili ilişkilerde yaşanan sorunlardan, işbirliği yürütülen ülke Sayı:sının giderek azalmasından ve hareket alanının iyice daralmasından kaynaklandığının bilincindedir. Türkiye bu sorunları aşmak için dış politikasında yeni bir süreç başlatmış bulunmaktadır ve bu süreç yeni güvenlik konseptinin en önemli boyutunu oluşturmaktadır.

9.2. Dış Politikada Çok Taraflılık

Yeni güvenlik konseptinin bir diğer boyutunu dış politikada ve güvenlik işbirliğinde çok taraflılık oluşturmaktadır. Türkiye artık Batının güvenlik garantilerini yeterli görmemekte ve güvenlik politikasında çok yönlü bir yaklaşım geliştirerek daha fazla müttefik edinmeyi arzu etmektedir. Bu noktada en önemli müttefik Rusya'dır. Türkiye Batı dışı ittifak arayışlarını daha sık gündeme getirmektedir. Örneğin Şangay İşbirliği Örgütü'ne üyelik meselesi uzun bir süre gündemin ilk sıralarında yer almıştır.⁴⁷ Türkiye'nin NATO'dan ya da diğer herhangi bir Batılı örgütten ayrılmak istediğini gösteren güçlü kanıtlar yoktur ancak Türkiye bu örgütlerle ilişkilerini artık daha yüksek sesle sorgulamakta, farklı arayışları gündeme getirmektedir. Bu durum Türkiye'nin güvenlik konularında tek bir büyük güce ya da kuruma dayanmak istemediğini göstermektedir. Ayrıca Rusya'nın Türkiye'ye olan ihtiyacı da göz önünde bulundurulursa Türkiye'nin son derece pragmatik adımlar attığı anlaşılabacaktır.

Türkiye'nin dış politikasındaki çözüm arayışları Rusya'dan olumlu bir tepki görmüştür. Türkiye ve Rusya sadece aralarındaki krizi çözmekle kalmamış Suriye'de ortak birtakım girişimlere başlamışlardır. Türkiye'nin Suriye'de vereceği destek Rusya için çok önemlidir. Rusya açısından devam eden çatışmanın askeri, siyasi ve ekonomik maliyetini tek başına üstlenmek kolay ve sürdürülebilir değildir.⁴⁸ Rusya bu maliyetlere ortak olacak destekçi ülkeler aramaktadır. Diğer yandan Türkiye'nin Suriye'de Rusya ile yapacağı işbirliği tek taraflı girişimlerin siyasi risklerini azaltacaktır. Üstelik NATO üyesi Türkiye'nin işbirliği, Rusya'nın en önemli rakibi olan Batı ittifakı içerisindeki sorunları artıracaktır. Bu değerlendirmeler neticesinde Rusya, Türkiye ile ilişkilerini düzeltmeye ve Suriye'de işbirliği yapmaya hazır bir görüntü sergilemiştir. Rusya açısından Türkiye giderek önem kazanan bir mütteftir.

47 "Varsa yoksa AB demeyin, Şanghay 5'lisi bizi rahatlatır", *Hürriyet*, 20 Kasım 2016.

48 Peter Hobson, "Calculating the Cost of Russia's War in Syria", *The Moscow Times*, 20 Ekim 2015.

Türkiye Rusya'yla ilişkilerini normalleştirerek dış politikada çok taraflılığın hayata geçirilmesi açısından önemli bir başarı sağlamıştır. Türkiye Moskova Deklarasyonu'na imzasını koymuş, ateşkesin sürdürülmesinde garantör ülke haline gelmiş, deklarasyonda Suriye'nin toprak bütünlüğü vurgulanmış ve PYD/YPG, Astana sürecinin dışında tutulmuştur.⁴⁹ Batıyla ilişkilerin olumsuz seyrettiği bir dönemde çok taraflı bir anlayışla Rusya'ya yakınlaşmak Türkiye'ye önemli fırsatlar sunmuştur ancak Türkiye tek başına Rusya'yla kurulacak bir ittifakın risklerini de hissetmeye başlamıştır.

Öncelikle Rusya Astana'daki görüşmelerin başlamasından kısa bir süre sonra Moskova'da bölgedeki çeşitli Kürt grupların katıldığı bir konferans düzenlemiştir.⁵⁰ Bu konferanstan sonra Rusya'nın Suriye için önerdiği anayasa taslağı basında yer almıştır.⁵¹ Taslakta Suriye'nin kuzeyinde Kürtlerin özerk bir yapılanmaya sahip olması öngörülmektedir. Ancak daha kritik gelişmeler Türkiye'nin El Bab'ı DAESH'ten temizlemesinin ardından yaşanmıştır. El Bab sonrasında Türkiye, Münbiç'in PYD/YPG'den temizlenmesi ve bu güçlerin Fırat'ın doğusuna çekilmesi taleplerini dile getirirken Rus askerlerin PYD/YPG güçleri ile birlikte çekildiği fotoğraflar medyada yayımlanmıştır. Rusya tarafından yalanlanmış olsa da PYD/YPG tarafından Rusya'nın Afrin'de askeri üs kuracağını iddia edilmesi⁵², Türkiye ile Rusya arasında bir güven sorunu yaratmıştır. Türkiye'nin hangi büyük güçle olursa olsun tek taraflı bir ittifak ilişkisinde sorunlar yaşayacağı anlaşılmaktadır.

Rusya'yı dengelemek açısından Türkiye'nin ABD ile ilişkilerini düzeltmesi de bir gereklilik halini almıştır. Ancak ilişkilerin iyileştirilmesi için yeni yönetimin beklenmesi gerekmiştir. ABD'nin yeni başkanı Donald Trump'ın Ortadoğu'daki geleneksel müttefiklere önem veriyor olması Türkiye'de olumlu beklentilere yol açmıştır. PYD/YPG'ye verilen destek konusunda çok ciddi ayrılmalar yaşansa da Türkiye'nin uzun vadeli çıkarları bakımından ABD ile ilişkiler büyük önem taşımaktadır. Tüm sorunlara rağmen Trump yönetimiyle kurulan temaslar, ABD ile yeni bir dönem başlatma hedefini yansıtmaktadır.

Yalnızca büyük güçlerle kurulan ittifak ilişkileri değil bölgesel aktörlerle temasların güçlendirilmesi ve çok taraflı yaklaşımın bölge politikalarında da uygulanması önemlidir. Türkiye'nin sorun yaşadığı ülkelerle temaslarını artırdığı görülmektedir. İsrail'le ilişkilerin düzeltilmesi, Irak'la yaşanan sorunların gündemden düşürülmesi, Suudi Arabistan ve diğer Körfez

49 Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, “Rusya Federasyonu, Türkiye Cumhuriyeti ve İran İslam Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlarının Suriye İhtilafının Sonlandırılmasına Matuf Siyasi Süreci Yeniden Canlandırmak İçin Mutabık Kaldıkları Adımlara İlişkin Ortak Açıklama”, 20 Aralık 2016, Moskova, http://www.mfa.gov.tr/rusya-federasyonu_-turkiye-cumhuriyeti-ve-iran-islam-cumhuriyeti-disisleri-bakanlarinin-suriye-ihtilafinin-sonlandırilmasina-mat.tr.mfa, (Erişim Tarihi: 30 Mayıs 2017).

50 “Moskova'da ‘Kürt konferansı’”, *Milliyet*, 14 Şubat 2017.

51 “Rus taslağında özerklik var”, *Hürriyet*, 26 Ocak 2017.

52 “Rusya YPG'yi yalanladı: Suriye'de yeni üs açma planımız yok”, *Milliyet*, 21 Mart 2017.

Ülkelerine 2017 yılında yapılan ziyaretler dikkat çekmektedir. Türkiye bölgesel ilişkilerinde de çok taraflılık arayışlarını sürdürmektedir.

9.3. Teröre Karşı Aktif Savunma

Türkiye'nin yeni güvenlik anlayışında gözlemlenen unsurlardan biri de terörle mücadelede inisiyatifi ele alarak savunmadan taarruza geçmek olmuştur. Şanlıurfa'da iki polis memurunun şehit edilmesi ve cinayetin PKK tarafından üstlenilmesi terör örgütüne yönelik operasyonları başlatmıştır. Zaten kırılgan bir zeminde devam eden çözüm süreci tamamen sona ermiştir. Türkiye 2015'in yaz aylarından itibaren PKK'ya karşı sert bir mücadele yürütmeye başlamıştır. DAESH'e karşı operasyonlar da aynı süreçte yoğunlaşmıştır.

Terörle etkin mücadelenin başladığı tarihten bu yana terör örgütleri çok ciddi yaralar almıştır. Güneydoğu'daki yerleşim yerlerinden PKK'nın temizlenmesi zor ve zahmetli bir süreç olmuş ancak PKK'nın şehir yapılanması büyük ölçüde etkisiz hale getirilmiştir. PKK'nın 2015 ve 2016 yıllarında artan intihar saldırıları örgütün askeri mücadele yeteneğini kaybettiğinin bir göstergesidir. PKK kentlerde ve kırsalda gücünü kaybettiğçe düşük maliyetli intihar eylemleri gerçekleştirerek ses getirmeye çalışmıştır. Bu açıdan terör saldırılarının önlenmesinde artık istihbarat faaliyetleri ve nokta operasyonları önem kazanmaktadır. Türkiye üye, mühimmat ve silah bulmakta zorluk çeken PKK ile mücadelede önceliğini güvenlik açıklarını kapatmaya vermek zorundadır. Mevcut güvenlik açıklarının giderilmesi ise bir diğer terör şebekesi FETÖ ile mücadeleyle doğrudan ilişkilidir. Nitekim 15 Temmuz sonrasında Türkiye terörle mücadelede savunmada değil taarruzda olacağını göstermiştir. Hem Cumhurbaşkanı Erdoğan hem de Başbakan Yıldırım bu ifadeyi konuşmalarında tekrar etmişlerdir.

FETÖ birçok devlet kurumunun yanı sıra güvenlik birimlerine de yoğun olarak sızmış durumdadır ve bu nedenle çok ciddi bir güvenlik zafiyeti yaratmaktadır. Türkiye terörle mücadele kapsamında önceliği FETÖ'nün tüm mensuplarının açığa çıkarılmasına vermektedir. Çünkü bu hücrelerin varlığı diğer terör örgütleriyle mücadeleyi de zorlaştırmakta, genel bir güvenlik açığı yaratmaktadır. Örneğin Rusya'nın Ankara Büyükelçisi Andrey Karlov suikastı güvenlik birimlerinde görevlerini sürdüren terör örgütü mensuplarının en acil ve önemli tehditler arasında yer aldığını göstermiştir.

9.4. Sınır Ötesi Güvenlik

Türkiye'nin karşılaştığı terör sorunu yalnızca iç dinamiklerden kaynaklanmamaktadır. Dış dinamikler de oldukça belirleyicidir. Üstelik Suriye'de yaşanan gelişmeler dış etkenleri daha fazla öne çıkarmıştır. Bölgesel güvenlik riskleri Türkiye'nin dışında ve uzağında değildir. Türkiye'nin komşularında ve yakın çevresinde yaşanan tüm güvenlik gelişmeleri Türk sınırlarını aşabilecek potansiyele sahiptir. Türkiye'nin ulusal

güvenlik politikasının sınırların ötesinde başlaması gerektiği anlaşılmaktadır. Türkiye'nin içeride yürüttüğü mücadele terörün önlenmesi için yeterli değildir. Hem diplomasi alanında hem de sınır ötesinde etkin bir mücadele yürütülmesi gerekmektedir. Bu konuda Türkiye son dönemde önemli adımlar atmıştır.

PKK'nın Suriye'deki uzantılarının etkisiz hale getirilmesi ve DAES'in Türkiye sınırındaki etkinliğinden kaynaklanan tehdit ve risklerin en aza indirilmesi için sınırın ötesinde bir mücadele başlatılmıştır. Bu bakımdan yeni güvenlik konseptinin önemli boyutlarından birisini sınır ötesi güvenlik oluşturmaktadır.⁵³

Türkiye bu anlayışla Fırat Kalkanı Operasyonu'nu başlatmıştır. Operasyonun iki amacı bulunmaktadır: Bunlardan ilki, sınır güvenliğinin acilen sağlanması ve DAES tehdidinin ortadan kaldırılmasıdır. Türkiye bu anlamda önemli bir başarı elde etmiştir. Kilis, Gaziantep ve diğer sınır illerinde artan DAES saldırıları bu örgütün Türk sınırından temizlenmesi ile önlenmiştir. Türkiye'nin sınırlarının her iki tarafında tam bir denetim sağlanması DAES'in bu sınırları kullanarak sağladığı avantajları da ortadan kaldırmıştır.

Türkiye savaşın ilk günlerinden itibaren dile getirdiği güvenli bölge hedefini fiilen hayata geçirmiştir. Fırat Kalkanı Operasyonu çerçevesinde terörden arındırılan bölgelere önemli Sayı:da Suriyeli mültecinin geri dönüşü sağlanmış ve yerleşim yerlerinin yeniden yapılanması için çalışmalar başlamıştır. Türkiye tarafından DAES'e vurulan bu darbe örgütün çevrelenmesi ve izole edilmesi açısından da önemli bir başarı sağlamıştır. Musul ve Rakka'da yürütülen operasyonların başarısı bakımından Fırat Kalkanı Operasyonu'nun katkısı kritik bir öneme sahiptir.

Sınır ötesindeki bu operasyon ile Türkiye'nin ulaşmak istediği ikinci hedef ise, Suriye'nin kuzeyinde bir PYD/YPG koridorunun oluşmasını engellemektir. Operasyonun başlamasından kısa bir süre önce PYD/YPG güçleri Afrin ve Ayn el-Arap/Kobani'yi birleştirmek üzere El Bab'a yönelik bir operasyon hazırlığı içinde olmuştur. Bu operasyon Rakka'da şu sıralarda süren kuşatmanın bir ön hazırlığı olarak planlanmıştır. ABD'nin de desteklediği stratejiye göre PYD/YPG güçlerinin Rakka'nın Türkiye sınırı ile bağlantısını kapatmasının ardından Musul'la aynı anda Rakka'da DAES'e karşı bir operasyon başlatılması arzu edilmiştir.⁵⁴ Ancak Fırat Kalkanı Operasyonu bu planları bir süre ertelemiştir. Rakka Operasyonu'nun başlatılması beklenenden uzun sürmüş, bu süreçte Türkiye sahada birtakım kazanımlar elde ederek operasyon öncesi elini güçlendirmiştir. Türkiye Fırat Kalkanı ile sınırlarının hemen ötesinde çıkarlarına aykırı gelişmelere

53 Mehmet Seyfettin Erol, “‘Yeniden Büyük Türkiye’ Politikasında ‘Aktif Savunma’ ve İşbirliği Arayışları”, *Milli Gazete*, 21 Kasım 2016.

54 Tolga Tanış, “İki Müttefik El Bab’da Kilitlendi”, *Hürriyet*, 11 Aralık 2016.

izin vermeyeceğini ve aktif bir savunma stratejisi izleyeceğini göstermiştir. Uluslararası güvenliğe ve bölge barışına katkı sunmaya ve DAES’le mücadelede gerekli sorumluluğu üstlenmeye hazır olduğunu ifade etmiştir.

Türkiye, Fırat Kalkanı Operasyonu’nun başarı ile sonuçlandığını açıklamıştır.⁵⁵ Ancak hükümet yetkilileri gerekli durumda yeni bir operasyonun gerçekleştirilebileceğini zaman zaman dile getirmektedir.⁵⁶ Güvenliğin sınır ötesinden başlatılması anlayışı varlığını sürdürmektedir. Türkiye, Rakka Operasyonu’nda da etkin rol almaya hazır olduğunu pek çok defa ifade etmiştir. Türkiye’nin bu talepleri dikkate alınmamıştır ve ABD bu operasyonu PYD/YPG güçleri ile sürdürmektedir. Türkiye bu noktada DAES’e karşı mücadeleye zarar verecek adımlardan kaçınmakla birlikte Suriye’nin kuzeyindeki varlığını sürdürmektedir ve güvenliğini tehlikeye düşürecek gelişmelerin önüne geçmeye hazır durumdadır.

Diğer yandan Suriye İç Savaşı’nda belirli bir dengeye ulaşılmış durumdadır. Kırılgan bir zeminde ilerliyor olsa da Türkiye’nin garantörlüğündeki ateşkes halen sürmektedir. İç savaşın nihai bir çözüme ulaşması kısa vadede kolay görünmese de nasıl bir Suriye’nin oluşacağına dair diplomasi süreçleri şekillenmeye başlamıştır. Rakka Operasyonu bitince diplomatik süreçler daha fazla önem kazanacaktır. Bu nedenle iç savaşa bir şekilde dâhil olan tüm aktörler sahadaki pozisyonlarını güçlendirmeye ve kazanımlarını korumaya çalışmaktadır. Bu açıdan Türkiye’nin Fırat Kalkanı Operasyonu ile sahada elde ettiği güvenlik kazanımları büyük önem taşımaktadır. Ancak Suriye sorunu tamamen çözüme ulaşmadan Türkiye’nin güvenliğini sağlaması ve yaşadığı terör sorunlarını tam anlamıyla sona erdirmesi mümkün değildir. Türkiye’nin yeni güvenlik konseptinde Suriye Krizi aciliyet taşıyan bir sorundur.

9.5. Suriye Meselesinin Aciliyeti

Türkiye’nin güvenliğine olumsuz etki eden ve yeni bir güvenlik konsepti geliştirilmesini gerektiren sorunların büyük bir kısmı Suriye İç Savaşı ile yakından ilgilidir. Yeni güvenlik konseptinde en belirleyici hususlardan biri, Suriye İç Savaşı sona ermeden Türkiye’nin güvenliğinde olumlu gelişmelerin kalıcı olmayacağıdır. Türkiye’nin yeni güvenlik konsepti, Suriye politikasında önemli bir değişim yaratmış ve iç savaşın sona erdirilmesi için daha yoğun bir çabayı beraberinde getirmiştir. Elbette bu savaşın kısa ve orta vadede sona ereceğini söylemek zordur. Türkiye, savaşın zararlarını en aza indirmek ve yeni Suriye’nin inşasında olumsuz bir senaryoyla karşılaşmamak için çok daha etkin bir Suriye politikası yürütmektedir.

55 Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği, “29 Mart 2017 Tarihli Toplantı”, <http://www.mgk.gov.tr/index.php/29-mart-2017-tarihli-toplantı>, (Erişim Tarihi: 24.05.2017).

56 “Fikri Işık: Fırat Kalkanı bitti demek dönüyoruz demek değil”, *Vatan*, 31 Mart 2017.

Türkiye, ilkeler ve değerlerle tanımlanan ama kendisini yalnızlaştıran idealist politikaları, değerli yalnızlık gibi yaklaşımları bir kenara bırakıp gerçekçi politikalar ve hedefler peşinde koşmaktadır. Suriye’de birinci önceliğin rejim değişikliği olmaktan çıkması ve daha sınırlı hedeflere öncelik verilmesi aslında bir geri adım değildir. Kimin kime karşı savaştığının bile zorlukla tespit edildiği bir vekalet savaşında lokal ve mikro düzeyde hedeflerin belirlenmesi en doğru yaklaşımdır. Türkiye bu hedefleri ivedi güvenlik ihtiyaçları doğrultusunda belirlemektedir ve aktif bir savunma anlayışıyla hareket etmektedir. Bu hareket tarzı Türkiye’ye esneklik kazandırmakta, savaş alanında yaşanan gelişmelere daha hızlı uyum sağlamasına yardımcı olmaktadır.

Suriye’deki etkinliğin en önemli göstergesi Fırat Kalkanı Operasyonu olmuştur. Bu operasyonla Türkiye Batının desteğini alan terör örgütlerinin etkinliğini sınırlandırmıştır. Diğer taraftan Rusya ile başlatılan yakınlaşma sürecinin bir gereği olarak Suriye’de rejim değişikliği öncelik sıralamasında geriye atılmıştır. Türkiye’nin bu tavır değişikliği Rusya tarafından olumlu karşılanmış ve iki ülke Suriye İç Savaşı’nın sona erdirilmesi noktasında ortak girişimlerde bulunmaya başlamışlardır. Yeni güvenlik konsepti doğrultusunda Suriye’de attığı adımlar Türkiye’yi diplomasi masasında da güçlendirmiştir. Artık Türkiye çözümün en önemli paydaşlarından biri konumundadır. Halep’in rejim güçleri tarafından ele geçirilmesi sonrasında ateşkesin sağlanmasında ve sürdürülmesinde Türkiye’nin oynadığı rol bunun en önemli göstergesidir.

Türkiye bu süreçte önemli zorluklarla da karşılaşmaktadır. Rusya ve ABD’nin PYD/YPG’ye karşı tutumu bu zorlukların başında gelmektedir. Bu gibi sorunları aşmak için de Türkiye’nin hem sahada hem diplomasi alanında yoğun bir uğraş göstermesi gerekmektedir. Türkiye artık Suriye’de özellikle sınır güvenliği ve terörle mücadele anlamında belirli kazanımlara da sahiptir ve savaşın sona ermesi kadar bu kazanımların korunması da önem taşımaktadır.

10. TÜRKİYE'Yİ BEKLEYEN BELİRSİZLİKLER, RİSKLER VE TEHDİTLER

Türkiye yeni güvenlik konsepti ile güvenlik alanında önemli kazanımlar elde etmiştir. Ancak pek çok risk, tehdit ve belirsizlik varlığını sürdürmektedir. Bu sorunlar Türkiye'nin kendi iç sorunlarıyla ve dış politikasıyla bağlantılı olduğu gibi, bölgesel ve küresel gelişmelerle de yakından ilgilidir.

10.1. Suriye İç Savaşı'nın Akıbeti

Türkiye'nin karşılaştığı güvenlik sorunları ciddiyetini devam ettirmektedir. Türkiye'nin güvenliği açısından belirleyici olacak konuların başında Suriye'deki iç savaşın akıbeti gelmektedir. Rusya'nın savaşa dâhil olmasının ardından dengeler büyük ölçüde değişmiştir. Esad rejimi muhalifler karşısında gücünü artırmış ve Halep'i geri alarak önemli bir kazanım elde etmiştir. Ancak bu gelişme savaşın kısa sürede sona ereceği anlamına gelmemektedir.

Esad rejiminin önünde iki seçenek bulunmaktadır.⁵⁷ İlki, savaşa devam ederek İblid başta olmak üzere muhaliflerin toplandığı kentlere yönelmektir. Bu seçenek uzun süreli bir savaşı gerektirecektir ve dengeler şu an itibarıyla Esad'dan yana olsa da zafer garanti değildir. İkinci seçenek ise Halep'in ele geçirilmesi ile elde edilen başarının diplomaside bir koz olarak kullanılmasıdır.

57 Fabrice Balanche, "Will Assad Target Idlib After Aleppo?", *The Washington Institute*, 15 Aralık 2016, <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/will-assad-target-idlib-after-aleppo>, (Erişim Tarihi: 12 Aralık 2016).

Esad'ın başarısında belirleyici katkısı olan Rusya'nın şimdilik ikinci seçenekten yana olduğu görülmektedir. Ateşkesin sağlanması ve Astana'da yeni bir müzakere sürecinin başlatılması girişimleri bu tercihi yansıtmaktadır. Ancak ateşkes halen tüm ülkeyi kapsamamakta ve güçlü bir zemine oturmamaktadır. Diğer yandan Halep'in rejim tarafından ele geçirilmesi sonrasında Suriye'de önem kazanan konu DAES'e karşı mücadele ve Rakka Operasyonu olmuştur. Ateşkesin geleceği, İblid'de yaşanacak gelişmeler, Cenevre Sürecinin neler getireceği büyük ölçüde Rakka Operasyonu sonrasında şekillenecektir. Dolayısıyla Suriye İç Savaşı'nın akıbeti halen belirsizliğini korumaktadır.

10.2. Rakka Operasyonu

Rakka Operasyonu, ABD'nin Suriye'ye dönüşü anlamına gelmektedir. Eylül 2015'ten itibaren Suriye gelişmelerini önemli ölçüde Rusya belirlemiştir. ABD bu süreçte DAES'e karşı mücadeleye odaklanmış ve bu mücadeleyi PYD/YPG üzerinden gerçekleştirmiştir. Trump yönetimi ise Rakka operasyonuna özel bir önem vermektedir.

İran'ı Ortadoğu'daki başlıca tehdit olarak gören yeni Amerikan yönetimi, hem Irak'tan asker çekilmesi sonrasında doğan güç boşluğunun hem de Suriye'deki iç savaşın İran'a nüfuz alanı açtığını düşünmektedir. İran'ı dengelemek adına ABD DAES'e karşı mücadeleyi bir an önce tamamlamak ve bunu yaparken de İran'ı yalnızlaştırmak istemektedir. Suriye artık sadece Rusya'nın nüfuzuna bırakılacak bir ülke olarak görülmemektedir. ABD Suriye'de belirli bir nüfuz alanı oluşturmak, bunu Rusya'yla anlaşılarak gerçekleştirmek ve böylece İran nüfuzunu ortadan kaldırmak istemektedir. Bu noktada Rakka Operasyonu önem kazanmaktadır.

Rakka Operasyonu'na katılan silahlı güçlerin ana omurgasını PYD/YPG güçleri oluşturmaktadır. Rusya'nın da bu örgütle ilişkilerini sürdürdüğü ve ABD'ye üstü örtülü bir destek verdiği anlaşılmaktadır. Rusya diğer yandan Rakka'ya ilerleyişini sürdürmekte olan rejim güçlerini desteklemeye devam etmektedir. Esad rejimi Rakka Operasyonu'nun merkezinde yer almamakla birlikte sürecin tamamen dışında değildir.

ABD ve Rusya'nın Rakka Operasyonu'nda bir uzlaşıya sahip oldukları ancak operasyon sonrasında PYD/YPG ve Esad rejimi üzerinden Suriye'nin kuzeyinde bir nüfuz paylaşımının gerçekleşeceği anlaşılmaktadır. Rusya'nın ve son dönemde Esad rejiminin PYD/YPG ile kurduğu temaslar düşünüldüğünde bu paylaşımın çok sert gerçekleşmesi beklenmemelidir. ABD ve Rusya'nın genel Ortadoğu stratejileriyle de ilişkili bir pazarlık süreci bu paylaşımı belirleyecektir.

Bu tarz gelişmelerin PYD/YPG'nin meşrulaşması ve bu örgüt üzerinden PKK'nın zemin kazanması ihtimali güçlenmektedir. Nitekim ABD, PYD/YPG'yi sadece DAES'e karşı mücadelede işbirliği yapılan işlevsel bir aktör

olarak görmemektedir. Suriye ve Irak'taki çatışmaları mezhepsel ayrılıklar temelinde değerlendiren ABD ve diğer Batılı aktörler, bölgedeki Kürt örgütleri seküler ve meşru yapılar olarak değerlendirmekte ve onlara Ortadoğu'nun geleceğinde önemli roller vermek istemektedir. Bu nedenle Rakka Operasyonu sonrası dönem birtakım riskler barındırmaktadır ve Suriye ve Irak bağlamında Türkiye uzun vadeli ve kapsamlı bir strateji belirlemek durumundadır.

10.3. Irak'ın Artan Önemi

Suriye her ne kadar önemini korusa da Irak'ta yaşanan gelişmeler giderek daha fazla ön plana çıkmaktadır. Öncelikle Irak'ta DAES'e karşı yürütölen mücadelede sona yaklaşılmaktadır. DAES sonrası nasıl bir Irak inşa edileceği tartışması önem kazanmaktadır. Trump yönetimi, Irak'tan asker çekilmesi sonrasında burada bir güç boşluğu doğduğunu ve bu boşluğun İran tarafından doldurulduğunu düşünmektedir. Bir önceki Başkan Obama'nın Irak'tan asker çekmesi kadar, İran'la nükleer antlaşmayı imzalaması da İran'a daha fazla yayılma imkânı veren bir adım olarak kabul edilmektedir. Dış politikasının Obama'dan farklılığını vurgulamak isteyen Trump için Irak'ta birinci öncelik İran'ın çevrelenmesidir.

ABD'nin Irak politikası açısından IKBY ile ilişkileri stratejik bir önem taşımaktadır. Son zamanlarda IKBY'nin bağımsızlık yönündeki girişimleri dikkat çekmektedir. Bu girişimler DAES sonrası Irak'ta Kürtlerin daha fazla etki sahibi olmaya çalıştıklarını gösterdiği gibi Bağdat yönetimini İran'la ilişkilerini gözden geçirmeye zorlayan bir strateji olarak da kabul edilebilir. Trump'ın Irak Başbakanı Haydar El İbadi ile kurduğu temaslarda⁵⁸ ve Suudi Arabistan'ın 2003 sonrasında ilk kez Bağdat Hükümeti ile yaptığı görüşmelerde⁵⁹ İran'la arasına mesafe koymasına için merkezi hükümete telkinlerde bulunduğu görölmektedir. Bir başka deyişle Bağdat yönetimine hem sopa hem havuç gösterilmektedir.

Irak'ta Türkiye'nin önceliği, PKK'nın burada konuşlanmasına izin verilmemesidir. Diğer yandan Türkiye, DAES'e karşı mücadelede Şii milislerin etkin rol oynamasından ve DAES'ten temizlenen yerleşim yerlerinde etnik yapının bozulmasından rahatsızdır. Türkmenlerin güvenliği Türkiye'nin önceliklerinden bir diğeridir. Türkiye geçtiğimiz yıl içerisinde Bağdat yönetimi ile önemli sorunlar yaşasa da bir süredir bu sorunlar gündemden düşmüştür. Bu durum, sorunların çözöldüğü anlamına gelmemektedir ancak Bağdat ile asgari düzeyde de olsa bir uzlaşma sağlanmış

58 Omar Sattar, "Washington sees Iraq as front for Iran pushback", *Al Monitor*, <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2017/04/iran-iraq-syria-jared-kushner-trump.html>, (Erişim Tarihi: 28.05.2017).

59 İbrahim El-Hatlani, "Is Saudi Arabia Really Willing to Normalize Ties with Iraq?" *Al Monitor*, <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2017/04/better-saudi-iraqi-ties-faced-by-growing-iranian-influence.html>, (Erişim Tarihi: 28.05.2017).

durumdadır. Ancak Irak'ın geleceği Türkiye'nin güvenliği açısından en az Suriye kadar önemli bir sorun oluşturmaktadır.

10.4. Rusya ile İlişkiler

Türkiye'nin güvenlik gündemini belirleyecek bir diğer konu, Rusya ile ilişkilidir. İki ülke arasındaki kriz aşılmış durumdadır ve Suriye konusunda belirli bir uzlaşma zemini oluşturulmuştur. Ancak ikili ilişkilerde potansiyel riskler bulunmaktadır. Öncelikle Suriye konusunda iki ülke birlikte hareket etmeye başlamış olsalar da genel anlamda fikir ayrılıkları sürmektedir. Başlıca ayrılık konusu ise Esad'ın geleceği konusundadır. Örneğin 29 Kasım'da Cumhurbaşkanı Erdoğan "Suriye'ye devlet terörü estiren zalim Esad'ın hükümdarlığına son vermek için girdik" şeklinde bir açıklama yapmıştır.⁶⁰ Rusya'nın tepkisi sonrasında ise Esad karşıtı ifadeler yumuşatılmış ve daha az duyulmuştur. Moskova Bildirisi'nde ise çözümün askeri değil, siyasi olması gerektiği açıklanmıştır.⁶¹ Böylece Türkiye 2011'den beri takip ettiği Suriye politikasını kesin olarak terk etmiştir. Türkiye artık Esad'ın geçiş döneminde görevde kalabileceğini kabul etmektedir.⁶²

ABD'nin 7 Nisan 2017 tarihinde Esad rejimine yönelik saldırısına destek verilmesi, Türkiye'nin Esad'a karşı tavır değişikliğini zorunluluk gereği gerçekleştirdiğini göstermektedir. Esad'lı bir geçiş dönemi kabul edilse de Esad'a Suriye'nin geleceğinde yer olmadığı her fırsatta tekrarlanmaktadır. En temelde Rusya ile hedef farklılığı bu konuda görülebilmektedir. Diğer yandan geçiş döneminin nasıl gerçekleşeceği ve Esad sonrası nasıl bir rejim kurulacağı konusu halen belirsizdir. Bu belirsizliğin Türkiye ile Rusya arasındaki uzlaşmaya nasıl etki edeceğini zaman gösterecektir. Rusya'nın PYD/YPG'ye bakışı da sorun yaratmaktadır. Örneğin, Moskova Bildirisi'nde Sayı:lan terör örgütleri arasında PYD/YPG yer almamıştır. Üstelik Moskova'da hem PYD'nin hem de PKK'nın bürolarının olduğu bilinmektedir. Son zamanlarda Rus askerlerinin PYD/YPG mensupları ile aynı fotoğraf karelerinde görülmesi Türk-Rus yaklaşımının geleceği açısından önemli riskler yaratmaktadır.

10.5. ABD ve Ortadoğu Güç Dengeleri

Ortadoğu güç dengeleri açısından Rusya'nın bölgedeki varlığının ne gibi sonuçlarının olacağı bir belirsizlik yaratmaktadır. Suriye meselesi artık Rusya'nın Ortadoğu'da ve Doğu Akdeniz'de eskisinden çok daha güçlü bir şekilde varlığını tesis edeceği anlamına gelmektedir. Bu gelişme hem bölgesel hem de küresel dengeleri etkileyecektir. Obama döneminde ABD Rusya'nın aşırı yayılarak zayıflayacağı beklentisi ile Suriye İç Savaşı'na

60 "Cumhurbaşkanı Erdoğan: Esad'ın hükümdarlığına son vermek için girdik", *Akşam*, 29 Kasım 2016.

61 "Türkiye, Rusya ve İran'ın Suriye bildirisinin tam metni", *Habertürk*, 21 Aralık 2016.

62 Murat Yetkin, "Esad şimdi 'teferruat'", *Hürriyet*, 21 Ağustos 2016.

dâhil olmasına göz yummuştur. Irak ve Afganistan'daki kendi tecrübelerinden yola çıkan ABD, hem Ukrayna ve Gürcistan gibi yakın çevresindeki çatışma alanlarının hem de Suriye Savaşı'nın maliyetlerinin Rusya'yı zayıflatacağını hesaplamaktadır.

Rusya açısından tüm bu çatışma alanlarında yer alması sürdürülebilir bir politika değildir ve bir noktada siyasi çözüm ve denge arzusu güçlenecektir. Diğer bir ifadeyle Suriye İç Savaşı'nın nihai çözümünde Rusya ABD'ye ihtiyaç duymaktadır. Bu açıdan Ortadoğu'da nasıl bir denge kurulacaktır ve ABD Rusya'yı dengelemek için ne gibi hamleler yapacaktır? İlerleyen süreçte bu soruların önemi artacaktır.

Trump yönetiminin Ortadoğu'da iki temel önceliği bulunmaktadır. Bunlardan ilki İsrail'in güvenliği, ikincisi İran'ın çevrelenmesidir. ABD'nin İran'ı çevreleme adına izleyebileceği en etkili stratejilerden biri Suriye'nin nüfuz alanlarına bölünmesinde Rusya ile anlaşılması ve İran-Rusya siyasi uzlaşısının bozulmasıdır. Suriye'de İran etkinliğinin sınırlandırılması karşılığında güçlü bir Rus nüfuzuna izin verilmesi İran'ı korkutan senaryolardan biridir.

Trump yönetiminin temel öncelikleri bilinse de nasıl bir dış politika sürdüreceği halen belirsizliğini korumaktadır. İç politikada karşılaşılan zorluklar bu belirsizliklerin en önemli kaynağıdır. Trump'ın Ortadoğu politikası Türkiye'nin güvenliği açısından da son derece belirleyici olacaktır. Trump'ın Suriye'de nasıl bir politika izleyeceği, DAES'e karşı nasıl bir mücadele yürütüleceği, İran'ın politikalarına nasıl tepki verileceği, PYD/YPG ile nasıl bir ilişki kurulacağı, PKK'ya karşı mücadelede destek verilip verilmeyeceği ve nihayet FETÖ meselesine nasıl yaklaşılacağı konuları Türkiye açısından büyük önem taşımaktadır. Türkiye'nin karşılaştığı belirsizlikler büyük ölçüde bu sorularla ilişkilidir. Bu soruların yanıtları yavaş yavaş şekillenmektedir. Örneğin DAES'e karşı mücadelede PYD/YPG, ABD'nin en önemli müttefiki olmuş durumdadır. PYD/YPG'ye yapılan silah yardımının resmiyete dökülmesi ve Rakka Operasyonu'nda bu güçlere dayanılması bu durumu göstermektedir. ABD'nin Suriye politikası Türkiye için riskler yaratmaktadır.

Trump'ın Ortadoğu'da izlediği bir diğer strateji, geleneksel müttefiklerle ilişkilerin iyileştirilmesi ve İran karşıtı bir blok oluşturulmasıdır. Trump'ın ABD Başkanı olarak Suudi Arabistan'a gerçekleştirdiği ilk yurtdışı seyahati ve sonrasında yaşananlar bu stratejiyi gözler önüne sermiştir. Bu süreç Ortadoğu'da daha keskin kutuplaşmalara yol açaabilecektir. Örneğin İran'la çok yakın ilişkileri olmasa da belirli bir ekonomik işbirliği yürüten ve bu ilişkileri tamamen koparmak istemeyen Katar bir tercih yapmaya zorlanmaktadır. Katar bağlamında süren krizin derinleşmesi orta ve uzun vadede Türkiye'yi de bir tercih yapmaya zorlayabilecek potansiyeldedir.

Ortadoğu güç dengeleri bağlamında Türkiye'nin güvenliğinde en önemli konulardan birinin İran ile ilişkiler olduğu anlaşılmaktadır. İki ülke yüzyıllara yayılan ilişkilerinde birbirine düşman olmamıştır ama yakın dostlar olmayı da başaramamıştır. İlişkiler son yıllarda keskin iniş çıkışlar yaşamaktadır. Arap Baharı ve Suriye İç Savaşı iki ülke arasındaki rekabeti artırmıştır.⁶³ Bilindiği üzere İran, Esad yönetimine ciddi bir destek vermekte ve milis gücü sağlamaktadır. Irak Hükümeti'yle de yakın bir ilişki içinde olan İran yönetimi, Musul Operasyonu'na katılan bazı Şii milis güçleriyle de bağlantı sahibidir. İran'ın Suriye ve Irak'ta çatışma alanlarındaki bu varlığı mezhepçi yaklaşımları güçlendirmesi nedeniyle ciddi bir risk yaratmaktadır. İran, Afganistan'dan Akdeniz'e kadar uzanan ve güneyde Yemen'e dek inen geniş bir coğrafyada bir Şii jeopolitiği yaratmak için uğraşmaktadır. Bu durum Türkiye'nin dikkatinden kaçmamaktadır.

İkili ilişkiler uzun zamandır çatışma diliyle kurgulanıyor olsa da son zamanlarda Türkiye ile İran arasında yeni bir başlangıcın yapılabileceğine dair bazı gelişmeler yaşanmıştır. Moskova Bildirisi sürecinde İran'la birlikte hareket edilmesi, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Irak Başbakanı İbadi ile telefonda görüşmesi ve nihayet Başbakan Yıldırım'ın Bağdat ziyareti dikkat çeken gelişmelerdir. Bu gelişmelere İran'dan da olumlu bir tepki gelmiştir. Ancak ikili ilişkilerin olumlu bir seyre yeniden kavuşacağı öngörüsünde bulunmak zordur.

63 Shahram Akbarzadeh-James Barry, "Iran and Turkey: Not Quite Enemies but Less Than Friends", *Third World Quarterly*, October 2016, <http://dx.doi.org/10.1080/01436597.2016.1241139>, (Erişim Tarihi: 03.01.2017).

11. ÖNERİLER: ORTADOĞU'NUN GELECEĞİ VE TÜRKİYE

Ortadoğu bölgesinde ve Suriye İç Savaşı'nda büyük stratejilere dayanan politikalar izlemek zordur. Bunun yerine güvensizliklerle mücadele edilmesi, lokal ve sınırlı ama ulaşılabilir hedefler seçilmesi, esnek ve yeni dinamiklere hızlı yanıt verebilen stratejiler izlenmesi gerekmektedir. Türkiye'nin Suriye'de rejim değişikliğine odaklanan büyük stratejisini bırakıp Suriye'den kaynaklanan güvenlik sorunlarını önlemeye yönelik bir stratejiye yönelmesi hedef küçültmek anlamına gelmemektedir. Yaşanan değişim Suriye politikasının rasyonelleşmesi şeklinde bir dönüşümdür. Türkiye'nin bu rasyonel politikayı sürdürmesi, belirli bir esnekliği koruyarak yeni gelişmelere hızla uyum sağlaması gerekmektedir.

Türkiye'nin Rusya ile ilişkilerini iyileştirmesi Suriye'deki hareket yeteneğini de güçlendirmiştir. Türkiye-Rusya ilişkilerindeki bu olumlu havanın sürdürülmesi özellikle Suriye'de Türkiye'nin elini güçlendirecektir. Ancak Türkiye'nin Rusya ile birtakım anlaşmazlıkları devam etmektedir. Bunların başında Esad rejimine bakış açısındaki farklılıklar ve Rusya'nın Suriye'nin kuzeyindeki aktörlerle ilişkileri gelmektedir. Dolayısıyla Türkiye'nin ABD ve diğer Batılı müttefikleri ile de ilişkilerini iyileştirmesi gerekmektedir. Nitekim Türkiye uzun zamandır bu ihtiyacın farkında olmuş, ABD ile ilişkileri düzeltmek için yeni başkan Trump'ın göreve başlamasını beklemiştir. Türkiye'nin ABD ile son zamanlarda kurduğu temaslar büyük önem taşımaktadır ve bunların sağlıklı biçimde sürdürülmesi gerekmektedir.

ABD ile ilişkilerin iyileştirilmesi Türkiye için önemli bir hedeftir ancak iki ülke arasındaki çıkar farklılıkları varlığını sürdürmektedir. Öncelikle ABD, DAESH'e karşı mücadelede PYD/YPG ile işbirliğinden vazgeçmemektedir. Türkiye'nin ABD'yi bu konuda ikna etmesi kolay değildir. Ancak Türkiye başka alanlarda ABD ile işbirliği imkânlarını bir kenara itmemelidir. ABD her ne kadar PYD/YPG'ye desteğini sürdürse de Ortadoğu'daki geleneksel müttefikleri ile de ilişkilerini iyileştirme arayışındadır. Trump yönetiminin Obama'yı en çok suçladığı konu bu geleneksel müttefiklerin güvenlik çıkarlarının ihmal edilmesi ve İran'ın nüfuzunu artırmasına göz yumulmasıdır. Yeni dönemde Suudi Arabistan, İsrail, Mısır ve Türkiye gibi geleneksel müttefikler ile yeni bir süreç başlatılmak istenmektedir. Türkiye bu süreçten yararlanabilir ve Suriye ile Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması, FETÖ ile mücadele edilmesi, Suriye ve Irak'taki PKK etkinliğinin sınırlandırılması vb. alanlarda ABD ile işbirliği imkânı aranabilir.

Suriye İç Savaşı Türkiye'nin son yıllarda karşılaştığı güvenlik sorunlarının düğümlendiği en önemli meseledir. Ancak önümüzdeki dönemde Ortadoğu'daki temel güvensizlikler İran ile Suudi Arabistan arasındaki güç mücadelesinden kaynaklanacaktır. Yeni ABD yönetiminin İran'ı Ortadoğu'daki tüm güvensizliklerin sebebi olarak gördüğü anlaşılmaktadır. Bu açıdan Suudi Arabistan ile ilişkileri ve ABD'nin diğer geleneksel müttefikleri ile işbirliğini güçlendirerek İran çevrelenmek istenmektedir. Bu çevreleme siyasetinin süreceği en önemli coğrafya Irak'tır. Türkiye Irak'taki gelişmeleri yakından takip etmelidir. Musul Operasyonu'nun yakında tamamlanıp Irak'taki nüfuz paylaşımı mücadelesinin artacağı beklenmektedir.

Irak'ın yanı sıra Suriye'de, Yemen'de, Lübnan'da, Basra Körfezi'nde İran'ı çevrelemeye yönelik girişimler devam edecektir. Katar Krizi bu açıdan yaşanan önemli örneklerden biridir. Suudi Arabistan, Mısır, Birleşik Arap Emirlikleri ve Bahreyn, Katar'la diplomatik ilişkilerini keserken pek çok gerekçe sunmuşlardır ancak bunlardan en önemlisi Katar'ın İran'la kurduğu ilişkilerdir. Katar Krizi'nin derinleşmesi, bölge ülkelerinin İran'la ilişkilerini gözden geçirip hangi safta yer alacağına karar vermeye zorlayan bir süreci başlatabilir. Böyle bir süreç Ortadoğu'daki kutuplaşmaları sertleştirebilir. İran karşıtı bloğun elinde bulunan seçeneklerden biri de Rusya'ya Ortadoğu'da ve başka alanlarda birtakım tavizler vererek İran-Rusya uzlaşısını ortadan kaldırmaktır. Özellikle ABD ile Rusya arasında yaşanacak bu tarz bir uzlaşıda Türkiye'nin süreci son derece dikkatli takip etmesi gerekmektedir. Ortadoğu'nun geleceğini şekillendirecek ittifaklar ve pazarlıklar yoğun bir şekilde devam etmektedir. Dolayısıyla Türkiye'nin bölgede nasıl bir rol oynayacağına karar vermesi gerekmektedir.

Türkiye uzun bir süre Ortadoğu'da kendisine inşa edici bir rol tanımlamıştır. Artan etkinliğiyle bir merkez ülke haline gelmek, bölgesel rekabetin sıfır toplamı bir oyun olmaktan çıktığı ve karşılıklı bağımlılığın güçlendiği bir Ortadoğu'nun kurulmasına katkıda bulunmak istemiştir.

Ancak bu değişimin zorluğu Arap Baharı sonrasında anlaşılmıştır. Ortadoğu bölgesini liberal karşılıklı bağımlılık kuramları yerine gerçekçi gler dengesi yaklaşımı ile açıklamak daha doğrudur. Ancak 18. ve 19. yüzyıl klasik gler dengesi sisteminde görüldüğü üzere bu sistemin sürekliliği açısından bir tarafsız devlete yani dengenin dengeleyicisine ihtiyaç vardır. Türkiye'nin Ortadoğu'da oynaması gereken rol İngiltere'nin klasik gler dengesinde oynadığı role benzer bir roldür.

Bölgedeki kutuplaşmalar bazen dini, bazen mezhepsel, bazen etnik farklılıkları içermektedir ve karşı karşıya gelen aktörler aralarındaki rekabeti sıfır toplamlı bir oyun olarak görmektedir. Bu noktada Türkiye'nin dini, mezhepsel ya da etnik farklılıklara eşit mesafede kalıp tarafsız bir yaklaşımla dengeleyici bir rol oynaması gerekmektedir. Böylece bölgede bir aktörün hegemonyasının oluşması nlenecek; dini, mezhepsel ve etnik çatışmalarda Türkiye uzlaştırıcı bir aktör olacak; Türkiye'nin uluslararası alandaki güvenilirliği artacaktır.

Türkiye'nin Ortadoğu'da dengenin dengeleyicisi haline gelebilmesi için elbette kendi içerisindeki sorunları zmesi gerekmektedir. Siyasal sistem ve rejim tartışmalarının bir çözüme kavuşturulması, ekonomik kalkınmanın hızlandırılması, toplumsal kutuplaşmaların ortadan kaldırılarak güçlü bir toplumsal mutabakat yaratılması Türkiye'nin en önemli öncelikleri olmalıdır. Türkiye'nin bölgesel misyonunu güçlendirmesi ve karşılaştığı güvenlik sorunlarının önüne geçebilmesi için siyasal, ekonomik, toplumsal ve kültürel alanlarda yapısal reform ve demokratikleşme anlayışını sürdürmesi gerekmektedir.

12. SONUÇ

Türkiye, iki binli yıllarda yükselen bir bölgesel güçken Arap Baharı sonrasında ve Suriye'deki muhalif hareketlerin iç savaşa dönmesiyle birlikte çok karmaşık ve büyük güvenlik sorunları ile yüzleşmeye başlamıştır. Bu güvenlik sorunları Türkiye'nin hem dış politikasında bir tıkanıklık yaratmış hem de iç siyasal sorunlarını olumsuz etkilemiştir. 2016 yılına gelindiğinde tüm bu sorunlar Türkiye'yi tam bir açmaza sürüklemiştir. 2016 yılı Türkiye'nin bir çıkış aradığı, güvenlik sorunlarını farklı bir yaklaşımla ele almaya çalıştığı bir yıl olmuştur. Türkiye yeni bir güvenlik konsepti geliştirerek harekete geçmiştir. Bu güvenlik konsepti resmi olarak tanımlanmamış ve açıklanmamış olsa da mevcut uygulamalara bakıldığında yeni yaklaşım hakkında birtakım ipuçları dikkat çekmektedir.

Yeni güvenlik konseptinde Türkiye'nin çıkış noktası, dış politikada dostların artırılması ve düşmanların azaltılmasıdır. Bu yaklaşım dış politikada birçok devletle yaşanan sorunlara ve hareket alanındaki daralmaya verilen bir yanıt niteliğindedir. Bu yaklaşımın mütemmim cüzü dış politikada çok taraflılıktır. Özellikle Batılı müttefiklerle yaşanan sorunlar Türkiye'yi güvenlik konularında tek bir güce dayanmayan çok yönlü ilişkiler sürdürmeye ve manevra alanını geniş tutmaya itmektedir. Türkiye aynı zamanda artan terör faaliyetleri ile karşılaşmaktadır ve terör örgütlerine karşı aktif bir savunma stratejisi yeni güvenlik konseptinin en önemli boyutunu oluşturmaktadır. Ayrıca Türkiye ulusal güvenliğine yönelik önlemleri sınırlarının ötesinden itibaren almaya başlamıştır. Yakın çevredeki sorunlar, krizler ve çatışma alanları Türkiye'nin güvenliğinden bağımsız değildir. Bütün bu süreçlerle aktif bir şekilde mücadele edilmeden güvenliğin sağlanması mümkün değildir.

Türkiye'nin güvenlik politikasında karşılaşılan sorunlar büyük ölçüde Suriye'de düğümlenmektedir. Neredeyse tüm güvenlik sorunları ya Suriye İç Savaşı'nın doğrudan bir getirisi ya da bu savaşın etkisiyle ivme kazanmıştır. Sadece güvenlik açısından değil, dış politikadaki çıkmazlar açısından da aynı durum geçerlidir. Bu doğrultuda Türkiye, güvenlik sorunlarıyla baş etmek için Suriye'de köklü bir strateji değişikliğine gitmiştir. Artık rejim değişikliği gibi yüksek hedeflere dayanan bir strateji yerine acil güvenlik ihtiyaçlarını ön plana koyan bir yaklaşım söz konusudur.

Türkiye'nin Suriye politikasındaki değişim ve yeni güvenlik anlayışı önemli kazanımlar getirmiştir, ancak risk ve tehditler varlığını sürdürmektedir. Üstelik bölgesel ve küresel dengeler açısından belirsizlikler devam etmektedir. Bu yüzden sürecin iyi yönetilmesi büyük önem taşımaktadır. Suriye meselesine bir şekilde dâhil olmuş tüm aktörlerin çıkarları, hedefleri ve öncelikleri birbirleriyle çelişmektedir. Suriye dışında genel olarak Ortadoğu'da tehlikeli bir güç mücadelesi yürütülmektedir. Ortadoğu'daki sorunların çözümü hassas dengelere dayanmaktadır. Bu dengeleri yönetebilmek adına esnek hareket edilmesi ve değişen dengelere hızlı uyum sağlanması hayati bir öneme sahiptir. Ortadoğu'da çatışmaların ve kaosu kısa ve orta vadede sona ermesi mümkün olmadığına göre bu ortamın zararlarını en aza indirecek gerçekçi ve pragmatik politikaların izlenmesi gerekmektedir.

Diğer yandan artan terör olayları doğrudan Türk devletini ve toplumunu hedef almaya devam etmektedir. Ortadoğu'daki çatışma ve kaos ortamının yarattığı riskler Türkiye'nin kendi içinde yaşadığı sorunları da pekiştirmektedir. Türkiye'nin kendi kırılganlıklarını bir an evvel aşması bu açıdan önemlidir. Güvenlik sorunlarının çözüme kavuşması noktasında Suriye İç Savaşı'nın sona ermesi kadar Türkiye'nin toplumsal bir uzlaşısı inşa etmesi de büyük önem taşımaktadır. Güvenlik sorunlarına karşı aktif mücadele ile toplumsal dayanışmanın tesisi eşzamanlı sürdürülmedikçe Türkiye'nin güvenli ve güzel günler görmesi kolay olmayacaktır.

KAYNAKÇA

“6 Soruda Uzlaşma”, *Hürriyet*, 28 Haziran 2016.

“ABD’nin YPG’ye verdiği o silah PKK’dan çıktı!”, *Milliyet*, 12 Eylül 2016.

ABNER, Elihugh M., “The Collapse of Saudi Arabia and the Cataclysmic Power Shift in the Middle East”, *Journal of International Affairs*, Cilt: 69, Sayı: 2, 2016, s. 169-173.

AKBARZADEH, Shahram-James Barry, “Iran and Turkey: Not Quite Enemies but Less Than Friends”, *Third World Quarterly*, October 2016, <http://dx.doi.org/10.1080/01436597.2016.1241139>, (Erişim Tarihi: 03.01.2017).

AYDIN, Mustafa-Sinem A. Açıkmeşe, “Europeanization through EU Conditionality: Understanding the New Era in Turkish Foreign Policy”, *Journal of Southern Europe and the Balkans*, Cilt: 9, Sayı: 3, 2007, s. 263-274.

BALANCHE, Fabrice, “Will Assad Target Idlib After Aleppo?”, *The Washington Institute*, 15 Aralık 2016, <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/will-assad-target-idlib-after-aleppo>, (Erişim Tarihi: 12 Aralık 2016).

“Cumhurbaşkanı Erdoğan: Esad’ın hükümdarlığına son vermek için girdik”, *Akşam*, 29 Kasım 2016.

ÇETİN, Ümit, “Laiklik her dine eşit mesafede”, *Hürriyet*, 15 Eylül 2011.

DAVUTOĞLU, Ahmet, *Teoriden Pratiğe Türk Dış Politikası Üzerine Konuşmalar*, Küre Yayınları, İstanbul 2011.

DAVUTOĞLU, Ahmet, “Turkey’s zero-problems foreign policy”, *Foreign Policy*, 20 Mayıs 2010, <http://foreignpolicy.com/2010/05/20/turkeys-zero-problems-foreign-policy/>, (Erişim Tarihi: 12 Ocak 2017).

“Davutoğlu’nun açıklaması”, *Hürriyet*, 9 Ağustos 2011.

DEMİRTAŞ, Birgül, “Turkish-Syrian Relations: From Friend ‘Esad’ to Enemy ‘Esed’”, *Middle East Policy*, Cilt: 20, Sayı: 1, 2013, s. 111-120.

EL-HATLANI, İbrahim, “Is Saudi Arabia Really Willing to Normalize Ties with Iraq?”, *Al Monitor*, <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2017/04/better-saudi-iraqi-ties-faced-by-growing-iranian-influence.html>, (Erişim Tarihi: 28.05.2017).

ERCAN, Murat, “Mülteci Krizi Bağlamında Türkiye-AB İlişkileri ve Geri Kabul Anlaşması”, *Bölgesel Çalışmalar Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, 2016, s. 1-22.

“Erdoğan’dan Putin’e Mektup”, *Milliyet*, 27 Haziran 2016.

ERGAN, Uğur, “Ankara’nın Şam Mesajı: Reformlara öncülük edin”, *Hürriyet*, 8 Nisan 2011.

EROL, Mehmet Seyfettin, “11 Eylül Sonrası Türk Dış Politikasında Vizyon Arayışları ve Dört Tarz-ı Siyaset”, *Gazi Akademik Bakış*, Cilt: 1, Sayı: 1, 2007, s. 33-55.

EROL, Mehmet Seyfettin, “Hedef ‘Sosyal-İdeolojik Fay Hattı’ Üzerinden ‘İstanbul Dukalığı’ İnşası mı?”, *Milli Gazete*, 2 Ocak 2017.

EROL, Mehmet Seyfettin; “Ukrayna-Kırım Krizi ya da İkinci Yalta Süreci”, *Karadeniz Araştırmaları*, Sayı: 41, 2014, s. 1-14.

EROL, Mehmet Seyfettin, “‘Yeniden Büyük Türkiye’ Politikasında ‘Aktif Savunma’ ve İşbirliği Arayışları”, *Milli Gazete*, 21 Kasım 2016.

“Esad Artık Çekilsin”, *Hürriyet*, 19 Ağustos 2011.

“Fikri Işık: Fırat Kalkanı bitti demek dönüyoruz demek değil”, *Vatan*, 31 Mart 2017.

GUNTER, Michael M., “Iraq, Syria, Isis and the Kurds: Geostrategic Concerns for the U.S. and Turkey”, *Middle East Policy*, Cilt: 22, Sayı: 1, 2015, s. 102-111.

GUNTER, Michael-Dirk Rochtus, “Special Report: The Turkish-Armenian Rapprochement”, *Middle East Critique*, Cilt: 19, Sayı: 2, 2010, s. 157-172.

GÜRCANLI, Zeynep, “Dış Politikada ‘Değerli Yalnızlık’ Dönemi”, *Hürriyet*, 21 Ağustos 2013.

HOBSON, Peter, “Calculating the Cost of Russia’s War in Syria”, *The Moscow Times*, 20 Ekim 2015.

HOLLIS, Rosemary, “No Friend of Democratization: Europe’s Role in the Genesis of the ‘Arab Spring’”, *International Affairs*, Cilt: 88, Sayı: 1, s. 81-94.

“İŞİD Hilafet İlan Etti”, *Hürriyet*, 30 Haziran 2014.

KARDAŞ, Tuncay-Ömer Behram Özdemir, “The Making of European Foreign Fighters: Identity, Social Media and Virtual Radicalization”, *SETA Analysis*, No: 11, Ekim 2014.

KAYA, Karen, “The Syrian Crisis from a Neighbor’s Perspective: View from Turkey”, *Military Review*, Cilt: 94, Sayı: 2, 2014.

KOPLow, Michael J., “Turkey’s Syria Spillover Problem”, *Foreign Affairs*, 1 Ekim 2014, <https://www.foreignaffairs.com/articles/turkey/2014-10-01/turkeys-syria-spillover-problem>, (Erişim Tarihi: 12 Ocak 2017).

KUMAR, Vikas, “Sectarianism and International Relations: Shia Iran in a Muslim World”, *Journal of Asian Security and International Affairs*, Cilt: 3, Sayı: 3, 2016, s. 359-373.

KÜÇÜK, Mustafa, “Suriye’de Sabrın Sonuna Geldik”, *Hürriyet*, 7 Ağustos 2011.

KÜÇÜK, Mustafa, “Türkiye’nin Sessiz Kalması Mümkün Değil”, *Hürriyet*, 18 Ağustos 2011.

Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliğı, “29 Mart 2017 Tarihli Toplantı”, <http://www.mgk.gov.tr/index.php/29-mart-2017-tarihli-toplantı>, (Erişim Tarihi: 24.05.2017).

“Moskova’da ‘Kürt konferansı’”, *Milliyet*, 14 Şubat 2017.

NATIL, Ibrahim, “Turkey’s Foreign Policy Challenges in the Syrian Crisis”, *Irish Studies in International Affairs*, Cilt: 27, 2016, s. 1-10.

OĞUZLU, Tanık, “Middle Easternization of Turkey’s Foreign Policy: Does Turkey Dissociate from the West?”, *Turkish Studies*, Cilt: 9, Sayı: 1,

2008, s. 3-20.

ORHAN, Oytun- Sabiha Senyücel Gündoğar, *Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Etkileri*, ORSAM Raporu, No: 195, Ocak 2015.

ÖNİŞ, Ziya, “Turkey and the Arab Revolutions: Boundaries of Regional Power Influence in a Turbulent Middle East”, *Mediterranean Politics*, Cilt: 19, Sayı: 2, 2014, s. 203-219.

ÖZCAN, Gencer, “Turkey’s Changing Neighbourhood Policy”, *Turkish Yearbook of International Relations*, Cilt: 35, 2004, s. 1-15.

ÖZCAN, Nihat Ali, “İŞİD’in dört aşamalı Türkiye Stratejisi”, *Milliyet*, 22 Mart 2016.

PORTER, Gareth, “Chemical Attacks in Syria: How U.S. Intel Went Wrong”, *Middle East Policy*, Cilt: 23, Sayı: 3, 2016, s. 100-111.

“PYD ve YPG görüşümüz aynı”, *Hürriyet*, 8 Temmuz 2016.

“Rus taslağında özerklik var”, *Hürriyet*, 26 Ocak 2017.

“Rusya YPG’yi yalanladı: Suriye’de yeni üs açma planımız yok”, *Milliyet*, 21 Mart 2017.

SAIKAL, Amin, “Iranian–Saudi Relations in a Changing Regional Environment”, Amin Saikal (ed.), *The Arab World and Iran: A Turbulent Region in Transition*, Palgrave Macmillan, New York 2016, s. 165-180.

SATTAR, Omar, “Washington sees Iraq as front for Iran pushback”, *Al Monitor*, <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2017/04/iran-iraq-syria-jared-kushner-trump.html>, (Erişim Tarihi: 28.05.2017).

“Şam yönetimine ‘Söz bitti’ mesajı”, *Hürriyet*, 16 Ağustos 2011.

TANIŞ, Tolga, “Gülen’in İadesi”, *Hürriyet*, 23 Temmuz 2016.

TANIŞ, Tolga, “İki Müttefik El Bab’da Kilitlendi”, *Hürriyet*, 11 Aralık 2016.

TANIŞ, Tolga, “O toplantıyı ilk kez biz açıklıyoruz”, *Hürriyet*, 7 Kasım 2013.

TANRISEV, Oktay F., “Türkiye-Rusya Krizinin Dinamikleri ve İkili İlişkilere Etkileri”, *Bilge Strateji*, Cilt: 8, Sayı: 14, 2016, s. 7-17.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, “‘Türkiye’nin Yeni Güvenlik Konsepti’ Konferansında Yaptıkları Konuşma”, <http://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/61114/turkiyenin-yeni-guvenlik-konsepti-konferansinda-yaptiklari-konusma.html>, (Erişim Tarihi: 28.05.2017).

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı, “Rusya Federasyonu, Türkiye Cumhuriyeti ve İran İslam Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlarının Suriye İhtilafının Sonlandırılmasına Matuf Siyasi Süreci Yeniden Canlandırmak İçin Mutabık Kaldıkları Adımlara İlişkin Ortak Açıklama”, 20 Aralık 2016, Moskova, http://www.mfa.gov.tr/rusya-federasyonu_-turkiye-cumhuriyeti-ve-iran-islam-cumhuriyeti-disisleri-bakanlarinin-suriye-htilafinin-sonlandirilmesine-mat.tr.mfa., (Erişim Tarihi: 30 Mayıs 2017).

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı, “Türkiye’nin Girişimci ve İnsani Dış Politikası”, <http://www.mfa.gov.tr/dis-politika-genel.tr.mfa>, (Erişim Tarihi: 28.05.2017).

“Türkiye ile Model Ortaklık Önerisi”, *Hürriyet*, 6 Nisan 2009.

“Türkiye, Rusya ve İran’ın Suriye bildirisinin tam metni”, *Habertürk*, 21 Aralık 2016.

“Varsa yoksa AB demeyin, Şanghay 5’lisi bizi rahatlatır”, *Hürriyet*, 20 Kasım 2016.

“Who Is Fighting Whom in Syria”, *The New York Times*, 30 Eylül 2015.

YEŞİLTAS, Murat, “İç Savaşa Komşu Olmak: Türkiye’nin Suriye Sınır Güvenliği Siyaseti”, *SETA Analiz*, No: 136, Ağustos 2015.

YETKİN, Murat, “Esad şimdi ‘teferruat’”, *Hürriyet*, 21 Ağustos 2016.

ZALEWSKI, Piotr, “How Turkey went from ‘Zero Problems’ to Zero Friends”, *Foreign Policy*, 22 Ağustos 2013, <http://foreignpolicy.com/2013/08/22/how-turkey-went-from-zero-problems-to-zero-friends/>, (Erişim Tarihi: 12 Ocak 2017).

ZISSER, Eyal, “Russia’s War in Syria”, *Strategic Assessment*, Cilt: 19, Sayı: 1, 2016, s. 41-49.

Yrd. Doç. Dr. Emre OZAN

Lisans eğitimini İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde 2008 yılında tamamladı. Yüksek Lisans derecesini İstanbul Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'ndan 2010 yılında alan Dr. Ozan, 2015 yılında Gazi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında doktorasını tamamladı. Aynı üniversitede 2011-2015 yılları arasında araştırma görevlisi olarak görev yaptı. Ekim 2015'ten beri Kırklareli Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde Yardımcı Doçent olarak çalışmaya devam etmektedir. İlgi alanları güvenlik çalışmaları, Türk dış politikası, Türkiye'nin ulusal güvenlik politikaları ve uluslararası ilişkiler kuramlarıdır. Dr. Emre OZAN, çok iyi derecede İngilizce bilmekte olup, evlidir.